

Лілія Стахів, Сузанна Волошин

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Навчально-методичний посібник

Дрогобич

2020

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(протокол № від 2020)

Рецензенти:

Монастирська Світлана Семенівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та хімії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Надім'янова Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Відповідальний за випуск: Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі: навчально-методичний посібник / Укладачі: Лілія Стахів, Сузанна Волошин. – Дрогобич: видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2020. – 108 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено короткі теоретичні відомості, зокрема роль і місце навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі», здійснено характеристику Державного стандарту початкової освіти крізь призму соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі, проаналізовано чинні типові та альтернативні навчальні програми, підручники та зошити з друкованою основою для початкової школи у площині соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі; простудійовано форми, методи та засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі, а також окреслено особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками. У посібнику подано завдання для самостійного пошуку студентів репродуктивного, частково-пошукового та творчого рівнів, розроблено завдання для проведення індивідуальної, парної, групової та кооперативно-групової форм навчальної діяльності під час проведення практичних занять з навчальної дисципліни, а також запропоновано орієнтовні запитання та завдання для контролю та самоконтролю студентів.

Посібник рекомендований здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти. Однак, вважаємо, що цим посібником можуть скористатися й учителі початкової школи з метою забезпечення ефективності освітнього процесу у спектрі модернізації початкової освіти в умовах впровадження Концепції Нової української школи.

Бібліографія – назв.

ЗМІСТ

Передмова.....	
Тема 1. Роль і місце навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі».....	
Тема 2. Характеристика Державного стандарту початкової освіти крізь призму соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі	
Тема 3. Аналіз чинних типових та альтернативних навчальних програм для початкової школи у площині соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.....	
Тема 4. Аналіз чинних підручників та навчально-методичного забезпечення для початкової школи в контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.....	
Тема 5. Форми та методи навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.....	
Тема 6. Засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.....	
Тема 7. Особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками.....	
Орієнтовний перелік запитань та завдань для контролю та самоконтролю.....	

Передмова

«Здоров'я – не все, але без здоров'я – нічого»

Сократ

Україна разом із незалежністю у спадок отримала загрозливий стан здоров'я нації, незадовільні та небезпечні умови, в яких це здоров'я формується і в яких перебуває людина. За останнє десятиріччя чітко спостерігаються такі фактори, які впливають на стан здоров'я учнів, збільшується навчальне навантаження, вільний час учні все більше проводять за переглядом фільмів та комп'ютерними іграми, що призводить до гіподинамії, порушення постави, зору тощо.

Освіта, компетентність і здоровий спосіб життя у XXI столітті є одними із найважливіших факторів життєзабезпечення кожної людини. Проблема збереження і зміцнення здоров'я населення й особливо дітей залишається однією з найбільш актуальних для держави. Про це свідчить нормативно-правова база, прийнята останнім часом урядом. У Конституції України, «Основах законодавства України про охорону здоров'я», програмі «Діти України» наголошується на необхідності збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді. У Концепції фізичного виховання в системі освіти України відзначається різке погіршення стану здоров'я і фізичної підготовки дітей та молоді. З усією гостротою перед державою постає проблема боротьби за збереження здоров'я нації. Актуальність зазначеної проблеми зумовила необхідність розгляду використання здоров'язберігальних технологій у контексті початкової освіти.

Сьогодні початковій школі потрібні педагоги-майстри, які глибоко знають свій предмет, мають добру фундаментальну та психолого-педагогічну підготовку, високу загальну культуру, здатні формувати творчу особистість і можуть привести освіту України до європейського освітнього стандарту шляхом впровадження здоров'язбережувальних технологій.

На сучасному етапі прийняття нового Державного стандарту загальної початкової освіти в умовах впровадження Концепції Нової української школи звернено увагу на 10 компетентностей, відповідно до яких створені освітні галузі Держстандарту. Важливе місце посіла й галузь під назвою «Соціальна та здоров'язбережувальна».

Вважаємо, що теоретичний та практичний матеріал посібника добре пригодиться учителям початкової школи, студентам, які здобувають спеціальність «Початкова освіта», батькам, родинам, працівникам позашкільних закладів.

Практичне заняття № 1

Роль і місце навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі»

Мета: ознайомити студентів із роллю і місцем навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі»

Ключові поняття: сучасні державні освітні документи, освітні галузі Державного стандарту початкової освіти, соціальна освітня галузь, здоров'язбережувальна освітня галузь, матеріально-технічне забезпечення, початкова школа, учні початкових класів

Студент повинен:

Знати: основні поняття теми.

Вміти: аналізувати сучасні освітні документи про формування здоров'язбережувальних компетентностей в учнів початкової школи відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа»; розкривати зміст цінностей «Здоров'я» та «Безпека» у Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти; студіювати матеріально-технічне забезпечення у сучасних школах України у площині впровадження соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

План

- 1.1. Предмет і завдання навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі», її зв'язок з іншими начальними дисциплінами у вищій школі.
- 1.2. Сучасні освітні документи про формування здоров'язбережувальних компетентностей в учнів початкової школи: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа».
- 1.3. Місце цінностей «Здоров'я» та «Безпека» у Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти.
- 1.4. Матеріально-технічне забезпечення у сучасних школах України у площині впровадження методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Теоретичні відомості

1.1. Предмет і завдання навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі», її зв'язок з іншими начальними дисциплінами у вищій школі

Завдання учителя початкової школи – зберегти, зміцнити здоров'я учнів, сформувати в них відповідальне ставлення до власного здоров'я; застосовувати сучасні здоров'язбережувальні практики в освітньому процесі початкової школи; змодельовати таку систему діяльності учнів, яка б сприяла формуванню в них

соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей; аналізувати перспективний досвід учителів початкової школи з окресленої проблеми з метою його творчого використання у своїй професійній діяльності. Важливе місце у роботі учителя початкової школи займає аналіз навчальних програм та навчально-методичних комплектів для початкової школи, оцінювання їхнього змістово-технологічного наповнення відповідно до вимог соціальної та здоров'язбережувальної педагогіки у контексті нормативно-правової бази; розробляти плани-конспекти сучасних здоров'язбережувальних уроків чи навчальних занять з навчального предмету «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ», «Всесвіт») для початкової школи, визначати їхнє навчально-методичне забезпечення, застосовуючи сучасні ІКТ та інші засоби навчання; здійснювати пошук і огляд інформації у спеціальних наукових джерелах, використовуючи різноманітні ресурси: періодичні видання, бази даних, веб-сайти, портали тощо [10].

Сьогодні початковій школі потрібні педагоги-майстри, які глибоко знають свій предмет, мають добру фундаментальну та психолого-педагогічну підготовку, високу загальну культуру, здатні формувати творчу особистість і можуть привести освіту України до європейського освітнього стандарту шляхом впровадження здоров'язбережувальних технологій.

Ця дисципліна читається для студентів, які здобувають перший (бакалаврський) рівень вищої освіти.

Предметом вивчення цієї навчальної дисципліни є зміст, форми, методи та засоби здійснення освітнього процесу відповідно до загальних цілей соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

Важливими завданнями дисципліни виступають:

- розкрити теоретичні засади здоров'язбережувальних технологій, показати їх роль і місце у сучасній початковій школі;
- висвітлити соціальний та здоров'язбережувальний складники освітньої галузі початкової школи Державного стандарту початкової освіти;
- проаналізувати змістові лінії освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти;
- простудіювати здоров'язбережувальні практики в освітньому процесі початкової школи відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» з метою ефективного використання у професійній діяльності.

Дисципліна вивчається одночасно із такими дисциплінами, як «Філософія», «Сучасна українська мова», «Дитяча література», «Методика навчання природничої освітньої галузі початкової освіти» «Методика навчання суспільної та історичної освітньої галузі початкової освіти», «Методика навчання мистецької (образотворче мистецтво) освітньої галузі початкової

освіти», «Методика навчання фізкультурної освітньої галузі початкової освіти», «Методика навчання технологічної освітньої галузі початкової освіти», «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі початкової освіти», «Методика навчання математичної освітньої галузі початкової освіти». Набуті знання і вміння використовуються при вивченні дисциплін професійної підготовки.

1.2. Сучасні освітні документи про формування соціальних та здоров'язбережувальних компетентностей в учнів початкової школи: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа»

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа» у Державному стандарті початкової освіти, прийнятому 21 лютого 2018 р., визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів початкової школи, зокрема й компетентностей, пов'язаних із соціальною та здоров'язбережувальною освітньою галуззю у початковій школі [1; 3].

Нова українська школа (НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України, головна мета якої – «створити таку школу, у якій приємно навчатись і яка даватиме учням не лише знання, а й вміння застосовувати їх у житті. Це школа, до якої приємно ходити учням, в якій прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами» [4].

Державний стандарт початкової освіти виступає важливим документом у визначенні державних вимог до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні початкової освіти [1].

У вересні 2017 року розпочалося пілотне впровадження Нового Державного стандарту початкової освіти. Важливу роль відіграло оновлення програм для початкової школи, яке відбувалося шляхом їх зміни до художньо-естетичного циклу: менше теорії, більше музики, творчості та *фізичної активності*.

Основна мета оновлення навчальних програм початкової школи полягала у переході на *компетентнісний підхід*, адаптації навчальних програм до вікових особливостей дітей, а також розвантаженні програм від теоретичної, другорядної чи застарілої інформації. Відповідно до цього проєкту учителі самостійно вирішували, скільки часу потрібно приділяти тій чи іншій темі, яка вивчається, а освітній процес повністю мав бути спрямований на особисті досягнення учнів. У цей час такі зміни підтримав заступник міністра освіти Павло Хобзей: «Діти 6-9 років мають малювати, творити і рухатися, а не заучувати на вказаних предметах теоретичні знання».

Як зазначено у Державному стандарті, обсяг вивчення окремих освітніх галузей, наприклад, мовно-літературна чи математична, не зменшилася – лише змінився *спосіб подачі*. Повсякденне навчання є цікавим та успішним. У майбутньому це допоможе сформувати інтерес учнів до математично-

природничих дисциплін. Задля підвищення цікавості дітей знання з різних галузей поєднуються в інтегровані теми. Наприклад, першою темою з 2017-2018 навчальних років і залишається бути «Я школярик». Інші теми: «Знайомтесь – це я», «Природа і ми» тощо.

Навчальні заняття в рамках кожної теми організовані як «міні-уроки», які переходять в активну діяльність дітей в малих групах. Планування тем здійснюється за активної участі самих учнів за схемою: «Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися». Таким чином, формується почуття відповідальності учнів за свій час і свій вибір.

Обсяг вивчення окремих освітніх галузей незмінився, відбулася зміна у методах викладання. Змінилася і роль учителя, оскільки, окрім передачі знань, вчитель формує *спільноту*, сприяє формуванню позитивної самооцінки, розвиває ключові навички для життя. Зокрема, виховуються цінності свободи і відповідальності, почуття безпеки, вміння формувати і відстоювати власну точку зору, слухати інших, ділитися, досягати компромісів. Разом з учителем учні беруть участь в розробленні та дотриманні *правил поведінки* у класі.

1.3. Місце цінностей «Здоров'я» та «Безпека» у Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти

Ми виокремлюємо важливі цінності, на яких ґрунтується Новий Державний стандарт початкової освіти:

«дитинство – навчальний процес здійснюється відповідно до вікових особливостей дітей, акцентована увага на проєктну діяльність;



радість – пізнавальний процес організовано з метою принесення радості дитині; обсяг домашніх завдань зменшено, а час на рухову активність і творчість – збільшено;



особистість – дитині створено умови для розвитку особистості, замість слухняності формуються автономність та незалежне мислення; учитель формує в них самоповагу і впевненість у собі;



здоров'я – у «Новій українській школі» з 1 класу в учнів формується здоровий спосіб життя, створюються умови для фізичного й психоемоційного розвитку;



безпека – створено атмосферу довіри і взаємоповаги, школа є безпечним місцем, де немає насильства, цькування та дискримінації» [14].

Як бачимо, цінності «Здоров'я» і «Безпека» відіграють вагому роль у виокресленій системі таких цінностей, зокрема крізь призму здоров'язбережувальної компетентності. Соціальну компетентність частково окреслюють цінності «Дитинство», «Радість», «Особистість». Тому, вважаємо,

що соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь Державного стандарту початкової освіти є ваговою галуззю серед інших дев'яток галузей, представлених у цьому документі.

1.4. Матеріально-технічне забезпечення у сучасних школах України у площині впровадження методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Освітнє середовище організоване таким чином, що «кожна дитина має можливість почувати себе у класі затишно і безпечно, а кожен клас відображає ту спільноту дітей, яка там навчається. Навчальний простір має бути облаштований так, щоби задовольняти індивідуальні потреби кожної дитини та сприяти роботі дітей в малих групах. Спільна робота у шкільному колективі сприяє розвитку взаємоповаги і відповідальності. Водночас, є місця, де дитина зможе побути наодинці. Так само мають бути виділені місця, де б діти змогли зберігати особисті речі, які вони приносять у школу. Стіни і меблі мають використовуватися для розміщення робіт учнів. Така увага до дитячої праці й творчості підвищує їхню самооцінку і формує гідність» [14].

Акцентуємо увагу й на тому, що у класній кімнаті *освітнє середовище* має бути організоване таким чином, що «кожна дитина почувала себе у класі затишно і безпечно, а кожен клас відображав ту спільноту дітей, яка навчається» [14]. Отже, дитина є у центрі навчального середовища (поняття «дитиноцентризм»).

Зауважуємо, що на сьогоднішній день зроблено акцент й на тому, що *уроки фізкультури* за наявності спеціалістів (фахівців) замінені *уроками хореографії*, а у школах із відповідною матеріально-технічною базою із наявністю басейнів, - уроками плавання. Більше уваги приділено *фізкультпаузам, фізкультхвилинкам, руханкам, виконанню творчих завдань*.

З цією метою широко використовуються мультимедійні дошки, килими на підлогах, подушечки, одномісні парти на колесах. При чому серед учнів – жодних змагань на швидкість. Мають місце обільні й легкі меблі. Створено у класах для учнів початкової школи вісім *навчальних осередків*:

- 1) навчально-пізнавальної діяльності (з партами/столами);
- 2) змінних тематичних осередків (дошки/фліп-чарти/стенди для діаграм з ключовими ідеями);
- 3) ігор (настільні ігри, інвентар для рухливих ігор);
- 4) художньо-творчої діяльності (полички для зберігання приладдя та стенд для змінної виставки дитячих робіт);
- 5) куточка живої природи для проведення дослідів (пророщування зерна, спостереження та догляд за рослинами, акваріум);
- 6) куточка відпочинку (з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям);
- 7) дитячої класної бібліотеки;

8) осередку вчителя (стіл, стілець, комп'ютер, полиці/ящики, шафи для зберігання дидактичного матеріалу тощо).



За сучасною концепцією, «parti і стільці мають бути модульними, тобто такими, щоб навіть дитина могла їх легко переставляти. Адже робота в класі тепер не передбачає постійного сидіння в три ряди обличчям до дошки. Тому модульні меблі мають бути достатньо легкими для пересування, а також без нахилу, щоб школярі могли, наприклад, малювати на великих ватманах. До того ж шкільні меблі мають бути зручними та адаптованими до росту дітей. Ідеально, якщо їх можна буде регулювати за висотою. Для школярів молодших класів доречно закупити парти трапецієвидної форми – звичайні столики на чотирьох ніжках, але їх можна легко розставляти в коло для групової роботи» [14].

«*Стільці-гойдалки* теж мають бути легкими. Недарма нейропсихологи роблять акцент на тому, що в кожному класі є значна кількість дітей (до 50%), які гойдаються на стільчиках. Чудово, якщо в класах будуть спеціальні стільці на одній ніжці, на яких можна вчитися, погойдуючись, або просто кілька фітнес-м'ячів [14].



Якщо дитина починає гойдатися на своєму стільчику, її можна пересадити ненадовго на рухливий табурет або на м'яч, щоб вона побалансувала.

Також є *спеціальні подушки із шипами*, які можна «стелити» прямо на шкільний стілець – вони надуваються, і дитина може сидіти, трішки погойдуючись. А шипи дають відчуття тіла. Це допомагає зосередитися.

Подушки із шипами, зроблені з м'якої гуми, замінюють фітнес-мяч: їх кладуть на стілець, наповнюють повітрям, і дитина має змогу погойдуватись на них під час уроку, не втрачаючи необхідної концентрації» [14].

Доброю ідеєю є «малювання «Дошки настрою», на якій кожна дитина під своїм власним ім'ям клеїть смайлики з виразом різного настрою: сумом, радістю, здивуванням тощо. Таким чином, педагог бачить зміни і може вчасно відреагувати. Не зайвим є написання Днів народження усіх учнів на окремому плакаті та естетичне його оформлення і розміщення на видному місці. Якщо вчитель або однокласники бачать сумний смайлик, неодмінно запитують: «Чому тобі сумно? Чим можемо допомогти?»».

М'який килим для ранкового кола та обговорень

Сучасний освітній простір обов'язково передбачає зону, де можна постелити килим (у середньому – 2 на 3 метри, або 3 на 4 метри, якщо учнів понад 15). На ньому діти можуть сісти в коло. Адже і в НУШ, і в школах за кордоном діти починають заняття з ранкового кола, коли зустрічаються і налаштовуються на робочий день. Потім влаштовують у колі на килимі обговорення, а в кінці дня підбивають підсумки» [14].



Килим краще стелити навпроти дошки: коли діти сидять на ньому в групах по 4, їм зручно розвертатись і дивитися на дошку. Якщо у школи недостатньо коштів на закупівлю килима, можна придбати подушечки для всіх учнів або пледи, які складають учетверо і розкладають поряд. У цьому випадку плед може стати для кожного учня своєрідним «острівцем безпеки». Якщо, наприклад, дитині хочеться заспокоїтись, усамітнитись або відчувати себе в безпеці, то вона сідає на свій плед або загортається в нього.

Яйце-райце для усамітнення та перепочинку



«Чудовий винахід нейропсихологів, який варто мати в класі, — кулеподібний мішок-кокон, або яйце-райце, як його ще називають. Це ефективний засіб для

сенсорної інтеграції. Навіть у дорослих бувають моменти, коли хочеться відгородитися від усього світу.



Протягом дня у школі в дітей теж трапляються такі періоди, тому їй потрібне таке місце відпочинку та усамітнення для дітей. А вчитель, обговорюючи з дітьми правила класу, каже: «Якщо ти відчуваєш, що треба ненадовго усамітнитись і відпочити, коли болить голова або ти засмучений чи надто стомлений, можеш це зробити в куточку усамітнення на м'якій подушці, закутавшись у плед, чи в яйці-райці». Замість яйця-райця школа може закупити для класів великі подушки-крісла. Або придумати свою альтернативу – наприклад, велику іграшку в дитячий зріст – «Обійматор», якого можна міцно притиснути до себе.

Відкриті шафи



У відділеннях шаф у класах мають стояти методичні матеріали, книги та предмети, які діти використовують під час уроків чи навчальних занять. Школярі можуть їх спокійно взяти і так само без нагадувань поставити назад. Матеріали треба зручно розташовувати, щоб учні мали до них легкий доступ. Не треба ховати від дітей за замком муляжі та інші наочні матеріали, адже серед молодших школярів дуже багато кінестетиків, яким треба доволі часу, щоб пізнавати через дотик.

Мультиборд – поза концепцією НУШ. Доречно, якщо дошки в класах будуть маркерними – так можна уникнути пилюки від крейди. Зараз є спеціальні плівки, які наклеюють на стіни, щоб потім на них писати. Вони дуже зручні у використанні, не надто дорогі і не псують стіну.

Добре, якщо в класі додатково є *дошки або фліпчарти*, на яких можна магнітами прикріплювати матеріали для конкретного уроку. Із приводу популярних нині *мультимедійних дощок* – це дійсно зручна річ, але дорога. У комплекті до неї треба мати комп'ютер і проєктор. Діти із захопленням спостерігають за 3D-картинками. А ще більше школярам подобається самим перегортати пальцями об'єкти. Однак мінус у тому, що більш ніж двоє дітей не

зможуть продуктивно працювати біля такої дошки. Решта в цей час сидять і спостерігають. Такі завдання ефективніше відпрацьовувати за допомогою *індивідуальних планшетів*, тоді будуть залучені всі учні.

Фонтанчики з питною водою

Під час уроку важливо робити перерви, щоб діти могли випити води – вона дає швидкий кисень, який надходить у мозок, отож працездатність підвищується. У школах варто встановити фонтанчики з питною водою, кулери або закупляти пляшечки, хоча це й дорожче. Діти також можуть приносити свої пляшки, які завжди матимуть під рукою. Базові потреби – попити води, сходити до туалету, перекусити, відпочити 5-10 хвилин, коли втомлений – мають стояти на першому місці»[14].



Багато речей, які стануть частиною освітнього простору, школярі формують разом з учителями. Навчальне середовище має постійно змінюватися й доповнюватися протягом навчального року.

II. Завдання для самостійного пошуку

Репродуктивний рівень:

- 2.1. Тезисно законспектуйте сучасні освітні документи Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа» про формування здоров'язбережувальних компетентностей в учнів початкової школи;
- 2.2. Ознайомтеся із поглядами В.Сухомлинського на проблеми застосування здоров'язбережувальних технологій у початковій школі. З цією метою опрацюйте працю педагога «Серце віддаю дітям».
- 2.3. Дайте визначення поняттям: «цінність Дитинство», «цінність Особистість», «цінність Радість», «цінність Безпека», «цінність Здоров'я».
- 2.4. Користуючись довідково-енциклопедичною літературою, сайтами Інтернет, підготуйте доповідь на тему «Виклики та перспективи сучасної початкова школи».

Частково-пошуковий рівень:

- 2.5. Доберіть бібліографію до цієї теми.
- 2.6. Підготуйте реферати, співдоповіді та повідомлення:

а) Сучасна початкова школа в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа»;

б) Основна мета виховання сучасної початкової школи – збереження і зміцнення здоров'я дитини;

в) Шляхи його покращення фізичного та психічного стану дітей в Україні.

2.7. Опишіть соціальну роль учителя умовах впровадження здоров'язбережувальних технологій.

2.8. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть мультимедійну презентацію про матеріально-технічне забезпечення, яке має місце у сучасних школах України в контексті впровадження соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

III. Практична частина заняття

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схематичних малюнків зілюструйте цінності «Дитинство», «Здоров'я», «Особистість», «Радість» та «Безпека» Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти.

Парна робота

3.2. Розкрийте зміст зілюстрованих цінностей «Дитинство», «Здоров'я», «Особистість», «Радість» та «Безпека» Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти.

Групова робота

3.3. На великому ватмані паперу змодельуйте класну кімнату початкової школи відповідно до матеріально-технічного забезпечення, запропонованого розробниками Державного стандарту початкової освіти, авторами Типових навчальних чинних та альтернативних програм та сучасними науковцями.

Кооперативно-групова робота

3.4. Презентуйте модель класної кімнати початкової школи з метою формування учнівської спільноти НУ

Література

Основна

1. Державний стандарт початкової освіти / Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7 – С.3-18.
3. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Концепція Нова українська школа: Режим доступу [/https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol](https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol).
5. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.

Додаткова:

6. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема / Т. К. Андрющенко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Пед. науки. – 2012. – № 7. – С. 123 – 127.
7. Ващенко О. Як створити школу сприяння здоров'ю: метод. посібник / О.Ващенко, С. Свириденко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 112 с.
8. Бобро А.А. Сутність поняття «соціальне здоров'я» у науковій літературі / А.А.Бобро // Вісник Чернігівського національного пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 122. – С. 19-23.
9. Ващенко О.М. Школа соціального здоров'я: метод. порадник / О.М. Ващенко // Початкова освіта. – 2009. – № 16. – С. 2-12.
10. Гончаренко М.С. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітньому процесі / М.С. Гончаренко, В.Є. Новикова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 12. – С. 39-43.
11. Неділько В.П. Шляхи підвищення рівня здоров'я дітей шкільного віку / В.П. Неділько, Т.М. Камінська // Современная педиатрия. – 2010. – № 3. – С. 81-84
12. Лук'янова О.М. Медикосоціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку / О.М. Лук'янова // Журн. АМН України. – 2001. – № 3. – С. 408-415.
13. Оржеховська В.М. Здоров'язбережувальне навчання та виховання: проблеми, пошук / В.М. Оржеховська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 4. – С. 29-31.
14. Пахолок О.О. Феномен здоров'я в соціокультурному вимірі: автореферат ... канд. соціологічних наук, спец.: 12.00.01 – теорія та історія соціології / О.О. Пахолок: НАН України, Ін-т соціології. – Київ, 2014. – 16 с.
15. Федько О.А. Багатоаспектність поняття «здоров'я» у сучасній науковій думці / О.А. Федько // Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua>

Практичне заняття № 2

Характеристика Державного стандарту початкової освіти крізь призму соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Мета: ознайомити студентів із Державним стандартом початкової освіти крізь призму соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Ключові поняття: Державний стандарт початкової освіти, здоров'я, безпека, добробут, соціальна компетентність, здоров'язбережувальна компетентність, початкова школа, учні початкових класів

Студент повинен:

Знати: основні поняття теми.

Вміти: аналізувати основний нормативний документ у сучасній початковій школі Державний стандарт початкової освіти, детально здійснювати характеристику дев'ятих освітніх галузей, виокремлених в Державному стандарті початкової освіти, орієнтуватися у результатах навчання і пропонованому змісті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі для 1-2 та 3-4 класів.

План

2.1. Державний стандарт початкової освіти – основний нормативний документ у сучасній початковій школі.
Загальна характеристика дев'ятих освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.
Результати навчання і пропонований зміст соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі для 1-2 та 3-4 класів.

2.2. Формування соціальної компетентності.

2.3. Формування здоров'язбережувальної компетентності.

Теоретичні відомості

2.1. Державний стандарт початкової освіти – основний нормативний документ у сучасній початковій школі

У прийнятому 21 лютого 2018 р. Державного стандарту початкової освіти, розробленого відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про загальну середню освіту», визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача/здобувачки загальної середньої освіти відповідного рівня. Цей документ реалізовується через освітні програми – типові чинні чи альтернативні.

Детальний аналіз цього освітнього документа дозволяє стверджувати, що початкова освіта забезпечує подальше становлення фізичного, інтелектуального та соціального розвитку особистості дитини і має два цикли: 1–2 класи і 3–4 класи. Метою початкової освіти є «всебічний розвиток дитини, її талантів,

здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості тощо» [1].

Зауважуємо, що вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів початкової школи розроблено на основі компетентнісного підходу до навчання, в основу якого «покладено ключові компетентності, визначені Законом України «Про освіту» з урахуванням Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради ЄС для освіти впродовж життя» [3]. Серед них важливе місце відведено таким компетентностям, як спілкуванні державною та іноземною мовами, інформаційно-комунікаційній компетентності, компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, екологічній, культурній компетентностям тощо. Важливе місце відведено громадянській та соціальній компетентності, пов'язаній з ідеями демократії, добробуту та здорового способу життя. Важливу роль виконує й така компетентність, як підприємливість та фінансова грамотність, що виявляється «через ініціативність здобувачів, їхньої готовності брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомленні етичних цінностей ефективної співпраці» [3].

Відповідно до трактування цих компетентностей учні початкових класів повинні «бути активними в житті класу і школи, поважати права інших, уміти правильно діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних із різними виявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів й ідентифікувати себе як громадяни України, дбати про власне здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримуватися здорового способу життя» [3]. У початковій школі розвиток компетентностей виявляється «через ініціативність здобувачів, їхню готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці. Учні готові втілювати в життя ініційовані ними ідеї, приймати власні рішення. Ці компетентності тісно взаємопов'язані із інноваційною компетентністю, що мотивує здобувачів початкової освіти виявляти відкритість до нових ідей, ініціювати зміни у близькому для них середовищі (клас, школа, громада тощо)» [1].

Формування знань, умінь, ставлень, що є «сутністю компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади. Таким чином, основою формування компетентностей слугує досвід здобувачів, їхні потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі – у школі, родині, у розмаїтих соціальних ситуаціях і зумовлюють формування ставлень.

Спільними для всіх компетентностей є такі наскрізні *вміння*: уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критично та системно мислити, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [1].

2.2. Загальна характеристика дев'ятох освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти. Результати навчання і пропонований зміст соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі для 1-2 та 3-4 класів

Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу та визначаються за такими *освітніми галузями*:

- «мовно-літературна (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літератури; іншомовна освіта);

- математична;
- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язбережувальна;
- громадянська та історична;
- мистецька;
- фізкультурна» [1].

Розкриємо зміст «Соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі». Її мета – «формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей та інших ключових компетентностей; розвиток самостійності здобувача/здобувачки через особисту ідентифікацію, активну громадянську позицію, підприємливість, застосування моделі здорової поведінки, відстоювання інтересів особистого, сімейного і суспільного здоров'я, безпеки, добробуту та сталого розвитку» [1].

Здобувач освіти має:

- «дбати про особисте здоров'я і безпеку, реагувати на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту;
- визначати альтернативи, прогнозувати наслідки, ухвалювати рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб;
- робити аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізувати та оцінювати наслідки і ризики;

- виявляти підприємливість та поводитися етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту» [1].

Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі визначено у додатку цього нормативного освітнього документа у контексті обов'язкових результатів навчання для 2 та 4 класів, зокрема у підпунктах:

n/n	Обов'язкові результати навчання здобувачів початкової освіти:		
	Загальні результати	2 клас	4 клас
До пункту 1			
1	Діє відповідально	Демонструє поведінку, яка запобігає або зменшує ризики для життя і здоров'я	Демонструє різноманітні практики поведінки, які запобігають або зменшують ризик для життя і здоров'я
1.2	Відстоює інтереси власні та інших людей	Протидіє виявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших, звертаючись по допомогу до дорослих	Протидіє виявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших людей, самотійно або з допомогою дорослих, залежно від ризику
1.3	Надає допомогу	Розрізняє, до кого і як звернутися за допомогою; описує приклади такої діяльності	Визначає потребу у допомозі собі та іншим, оцінює можливості її надання
1.4	Поводиться етично	Розпізнає наслідок її	Поводиться етично (демонструючи сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність тощо)
До пункту 2			
2.1	Розпізнає небезпечні ситуації	Розпізнає та описує небезпеку вдома, у школі та довкіллі	Пояснює, що робити в ситуаціях небезпеки вдома, у школі та довкіллі
2.2	Прогнозує наслідки	Пояснює, що кожна дія (рішення) має наслідки	Прогнозує можливі наслідки своїх дій (рішень) для себе та інших
2.3	Ухвалює рішення	Вирішує, як діяти у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я	Вирішує, як діяти у повсякденних ситуаціях із користю для здоров'я, безпеки та добробуту
2.4	Поводиться безпечно	Пояснює, від чого залежить безпека вдома, у школі та довкіллі	Поводиться безпечно, з огляду на себе та інших – удома, у школі, на вулиці, у громадських місцях

До пункту 3			
3.1	Обмірковує альтернативи	Визначає здорові та шкідливі звички	Обмірковує альтернативні рішення щодо відповідності здоровим чи шкідливим звичкам
3.2	Приймає зміни	Відзначає що відбуваються з ним/нею і приймає їх	Спостерігає за змінами у своєму тілі залежно від фізичного стану, настрою, виду діяльності, способу життя; пояснює та приймає їх
3.3	Аналізує впливи	Визначає позитивні і негативні впливи на вибір здорової та безпечної поведінки	Аналізує позитивні і негативні впливи на вибір здорової та безпечної поведінки
3.4	Здійснює вибір та отримує задоволення	Розпізнає, що приносить задоволення та користь	Обирає діяльність, яка приносить задоволення та користь йому/їй і тим, хто його/її оточує
До пункту 4			
4.1	Вчиться вчитися без шкоди для здоров'я	Упорядковує власне навчання відповідно до своїх потреб та рекомендованих умов	Планує та організовує власне навчання, чергуючи його з відпочинком
4.2	Знаходить і перевіряє інформацію	Розпізнає знаки, символи і попередження щодо ймовірної небезпеки	Намагається критично оцінювати інформацію щодо товарів і послуг
4.3	Діє ефективно і самостійно	Пояснює потреби свої та інших; визначає, від кого та від чого залежить задоволення його/її потреб	Розрізняє необхідні та надмірні потреби свої та інших; ставить короточасні цілі та планує конкретні дії щодо задоволення власних потреб
4.4	Спілкується конструктивно	Уважно слухає, запитує про потреби інших та висловлюється так, щоб не образити інших	Сприймає критичну інформацію щодо себе й етично реагує на неї
4.5	Виявляє культуру споживання	Визнає важливість помірності у споживанні послуг та продукції	Намагається ощадно використовувати ресурси
4.6	Планує майбутнє	Пояснює важливість навчання у школі для свого життя та добробуту; планує свій день (навчальний та вихідний)	Уявляє свою мету і розповідає про те, як її досягти; пояснює, як від його/її ставлення до навчання залежить власний успіх і добробут
4.7	Співпрацює	Виконує різні ролі в групі,	Зголошується до тієї ролі, яку

	для створення нової цінності	пояснює у чому цінність спільної роботи	здатний виконати найкраще; разом з іншими окреслює мету спільної роботи, намагається досягнути її
--	------------------------------	---	---

[1]

Таким чином, обов'язковим результатом у ході опрацювання відповідного матеріалу є те, що учні повинні «діяти відповідально, демонструючи свою поведінку, яка запобігає або зменшує ризики для життя і здоров'я. Учні початкової школи повинні вміти відстоювати власні інтереси та інтереси інших людей, протидіяти виявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших, звертаючись про допомогу до дорослих. Учні цієї вікової категорії повинні вміти надавати допомогу, розпізнавати, яка охоплює ідальність, відвагу, відданість, вчить наслідувати її, розпізнавати небезпечні ситуації, описуючи небезпеку вдома, у школі та довкіллі, та пояснювати, що робити в таких небезпечних ситуаціях» [1].

Ми повністю погоджуємося із укладачами документа в тому, що учні молодшого шкільного віку мають «вміти прогнозувати наслідки, пояснюючи, що кожна дія (рішення) має відповідні наслідки для себе та інших; учні мають вміти ухвалювати рішення у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я чи із користю для здоров'я, безпеки та добробуту. Учні також повинні знати, від чого залежить безпека вдома, у школі та довкіллі, і поводитися безпечно, з огляду на себе та інших – удома, у школі, на вулиці, у громадських місцях. Обмірковуючи альтернативи та формуючи кримітчне мислення, молодші школярі мають визначати здорові та шкідливі звички, спостерігати за змінами у своєму тілі залежно від фізичного стану, настрою, виду діяльності, способу життя; пояснювати, приймати та визначати позитивні і негативні впливи на вибір здорової та безпечної поведінки, обирати діяльність, яка приносить задоволення та користь їм» [1].

Навчаючись у початковій школі, учні повинні вміти вчитися без шкоди для здоров'я упорядковувати власне навчання відповідно до своїх потреб та рекомендованих умов, планувати та організовувати власне навчання, чергуючи його з відпочинком. Втілюючи цінність Нової української школи «Безпека», учні початкових класів мають вміти розпізнавати знаки, символи і попередження щодо ймовірної небезпеки, намагатися критично оцінювати інформацію щодо товарів і послуг. Діючи ефективно і самостійно, учні повинні вміти пояснювати потреби свої та інших; визначати, від кого та від чого залежить задоволення їх, ставити короткочасні цілі та планувати конкретні дії щодо задоволення власних потреб.

На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових

освітніх програмах закладу загальної середньої освіти. У процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах закладу загальної середньої освіти.

Вимірювання результатів навчання здобувачів освіти відбувається шляхом:

- *«формуального оцінювання, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості;*

- *підсумкового оцінювання, під час якого навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами навчання, визначеними цим Державним стандартом початкової освіти» [1].*

2.3. Формування соціальної компетентності

Керуючись науковими доробками Л. Лопатіної, Н.Данилейко, ми виокреслюємо поняттєво-категоріальний апарат аналізованої проблеми.

Соціальна компетентність – це «багатогранна характеристика особистості, яка своєю багатокомпонентністю охоплює всю множину та глибину функціонування особистості в соціумі. Формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації на рівноправній основі» [15].

Соціальна компетентність – це «система знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтацій та поведінкових компонентів, необхідних для існування в соціумі, вона вимагає від особистості як принциповості, вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, так і толерантності, і вміння пристосовуватися, ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються; вимагає як досить високого рівня оптимізму, що надає віру в успіх, так і достатнього рівня песимізму, який надає змогу реально оцінити себе та свої знання, щоб уникнути зайвої ейфорії, змушує ліквідувати прогалини в знаннях та вміннях, що гальмують справу» [11].

Молодий шкільний вік – це «перший період системного залучення дитини до життя в суспільстві. Саме в цей період відбувається ціла низка особистісних

утворень, необхідних для формування соціальної компетентності, якщо вчитель потурбується про це з першого проведеного уроку» [11].

Формування соціальної компетентності молодших школярів відбувається у процесі вивчення навчальних предметів шляхом залучення їх до громадського життя. Ця компетентність характеризується такими *показниками*:

- «приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки;
- проявляти гнучкість у сприйнятті нових вражень та їх оцінці, прилаштовуватися до вимог соціальної групи, зберігаючи водночас власне обличчя;
- добирати корисні для свого соціального розвитку ролі, поводитися відповідально;
- орієнтуватися у своїх правах та обов'язках;
- уміти брати до уваги думку інших людей, рахуватися з їхніми бажаннями та інтересами, визнавати сильні сторони;
- вміти вислуховувати, погоджуватися, відстоювати власну точку зору, домовлятися;
- виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати, радіти;
- налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні стосунки, домовлятися з ними; уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих слів та агресивних дій;
- оптимістично ставитися до труднощів, уміти мобілізуватися на їх подолання; проявляти витримку в стресових ситуаціях;
- бути здатною до самопокладання відповідальності, ініціювати допомогу та підтримку іншому;
- розраховувати на себе, рідних, близьких, знайомих, товаришів;
- гідно вигравати та програвати;
- узгоджувати свої бажання з можливостями та вимогами;
- контролювати та регулювати свою поведінку, утримуватися від негативних проявів;
- довіряти власному досвіду, спиратися на реалістичну самооцінку;
- уміти в разі потреби звернутися до людей за допомогою;
- володіти мовленнєвим етикетом, бути здатною ініціювати, підтримати та культурно завершити розмову;
- бути людиною, справедливою людиною, вміти приймати точку зору іншої людини» [15].

Отже, сформована соціальна компетентність молодших школярів має на меті відкрити до суспільства особистість, бажання пізнавати оточуючий світ,

готовність до сприймання соціальної інформації, володіння навичками соціальної поведінки.

Дослідивши наукові праці з проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів, можна вважати, що усвідомлення педагогами проблеми формування соціальної компетентності, врахування вікових психолого-педагогічних особливостей розвитку молодшого школяра, а також добір ефективних методів і форм роботи забезпечать високу результативність освітньої діяльності.

2.4. Формування здоров'язбережувальної компетентності

Пріоритетність здоров'язбережувальної компетентності в навчальному процесі постійно утверджував В.Сухомлинський. Він зазначав: «...Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили...» [17. с.5].

Сучасні науковці значної уваги приділяють питанню формування здоров'язбережувальних компетентностей у дітей молодшого шкільного віку, але меншого значення надають постаті вчителя початкових класів. Варто зазначити, що особливу роль для учнів початкових класів відіграє особистий приклад вчителя. Отже, формування культури здоров'я в учителів є також вкрай важливим завданням на сучасному етапі розвитку системи початкової освіти в Україні.

Здоров'язберігальна компетентність є «необхідною умовою успішної професійної діяльності сучасного педагога, котрий працює в умовах різноманітних екологічних проблем, модернізації суспільства, поширення явищ здорового способу життя. Сучасний педагог має знати і вміти визначати реальний рівень духовного, соціального, психічного, фізичного розвитку учнів (дітей) класу (групи), прогнозувати результат своєї діяльності, обирати із уже відомих, конструювати або виробляти єдину виховну технологію, яка б забезпечила особистісне зростання вихованців» [18].

Д. Воронін стверджує, що «здоров'язберігальна компетентність передбачає не лише медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Формування спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язберігальної компетентності майбутніх фахівців» [9].

Отже, кожен педагог повинен усвідомлювати особисту відповідальність за своє здоров'я та здоров'я своїх вихованців. Ставлення до свого здоров'я і розвиток здоров'язберігальних компетентностей педагога забезпечує високий

рівень реального здоров'я, озброює необхідним багажем знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації здорового способу життя та відповідно виховання в учнів високої культури здоров'я. Знання, володіння і застосування здоров'язбережувальної компетентності є важливою складовою професійної компетентності сучасного вчителя.

II. Завдання для самостійного пошуку

Репродуктивний рівень:

2.1. Законспекуйте основні ідеї нового Закону України «Про освіту», прийнятого 5 вересня 2017 р., крзь призму соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

2.2. Тезисно законспекуйте Державний стандарт початкової освіти – основний нормативний документ у сучасній початковій школі.

2.3. Розробіть картограму дев'ятох освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

2.4. Розробіть таблицю із запропонованими результатами навчання та змістом щодо соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі окремо для 1-2 та 3-4 класів.

Частково-пошуковий рівень:

2.5. Доберіть бібліографію до цієї теми.

2.6. Відтворіть модель учителя-новатора, який втілює здоров'язбережувальні технології.

Творчий рівень

2.7. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть мультимедійну презентацію про соціальну та здоров'язбережувальну компетентності

III. Практична частина заняття

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схематичних малюнків зілюструйте дев'ять освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти, покажіть місце соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Парна робота

3.2. Розкрийте зміст зілюстрованих дев'ятох освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти, акцентуючи на соціальній та здоров'язбережувальній освітній галузі.

Групова робота

3.3. На великому ватмані паперу змодельуйте місце соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі в системі інших дев'ятох відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

Кооперативно-групова робота

3.4. Презентуйте розроблену модель з окресленої проблеми з метою формування учнівської спільноти НУШ.

Література

Основна

1. Державний стандарт початкової освіти / Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7 – С.1-18.
3. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Концепція Нова українська школа: Режим доступу / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
5. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.

Додаткова:

6. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема / Т. К. Андрющенко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Пед. науки. – 2012. – № 7. – С. 123 – 127.
7. Гончаренко М.С. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітньому процесі / М.С. Гончаренко, В.Є. Новикова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 12. – С. 39-43.
8. Оржеховська В.М. Здоров'язбережувальне навчання та виховання: проблеми, пошук / В.М. Оржеховська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 4. – С. 29-31.
9. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів[Електроннийресурс]. Доступ / <http://vitadorosh.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>

Практичне заняття № 3

Аналіз чинних типових та альтернативних навчальних програм для початкової школи у площині соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Мета: ознайомити студентів із чинними типовими та альтернативними навчальними програмами для початкової школи у площині соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Ключові поняття: соціальна освітня галузь, здоров'язбережувальна освітня галузь, Типові освітні програми для початкової школи, альтернативні навчальні програми для початкової школи; змістова лінія «Безпека», змістова лінія «Здоров'я», змістова лінія «Добробут», результати навчання.

Студент повинен:

Знати: основні поняття теми.

Вміти: аналізувати чинні Типові освітні програми для початкової школи («НУШ – 1», «НУШ – 2»), змістові лінії «Безпека», «Здоров'я», «Добробут» НУШ, характеризувати соціальну та здоров'язбережувальну освітню галузь крізь призму змісту чинних альтернативних навчальних програм для початкової школи («Інтелект України», «На крилах успіху», «Росток», «Розвивальне навчання», «Вальдорфська педагогіка», «Освіта для життя» та ін.); порівнювати чинні програми для початкової школи у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

План

3.1. Мета та завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у змісті чинних Типових освітніх програм для початкової школи («НУШ – 1», «НУШ – 2»).

3.2. Змістові лінії «Безпека», «Здоров'я», «Добробут» НУШ.

3.3. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинних альтернативних навчальних програм для початкової школи («Інтелект України», «На крилах успіху», «Росток», «Розвивальне навчання», «Вальдорфська педагогіка», «Освіта для життя» та ін.).

3.4. Порівняльний аналіз чинних програм для початкової школи у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Теоретичні відомості

3.1. Мета та завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у змісті чинних Типових освітніх програм для початкової школи («НУШ – 1», «НУШ – 2»)

Детальний аналіз освітніх документів дозволяє стверджувати, що відповідно до проаналізованого нами Державного стандарту початкової освіти у сучасних початкових школах освітній процес здійснюється за чинними програмами – Типовими освітніми програмами «Нова українська школа – 1» автора О.Савченко та «Нова українська школа – 2» автора Р.Шияна. Однак,

зазначаємо, є й школи, які працюють за такими альтернативними програмами, як «Розвивальне навчання», «Вальдорфська педагогіка», «Росток», «На крилах успіху», «Освіта для життя». Є й низка шкіл, які віддали прерогативу науково-педагогічному проєкту «Інтелект України». Це свідчить про те, що кожна програма є оригінальною, у ній є відповідні прогресивні та раціональні зерна. Варто зауважити, що у кожній із перелічених вище програм для початкової школи по-різному інтегруються освітні галузі.

Детальний аналіз *Типової освітньої програми «Нова українська школа» Р.Шияна* дозволяє виокреслити «рекомендовані підходи до планування й організації закладом початкової освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання», визначених Державним стандартом початкової освіти, які нами описані вище [5].

Детальний аналіз цієї програми засвідчує, що у ній виокреслюється «загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти, подані в рамках освітніх галузей; перелік та пропонований зміст освітніх галузей, укладений за змістовими лініями; орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо, зокрема їхньої інтеграції, а також логічної послідовності їхнього вивчення; рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти; вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою» [5].

Ми акцентуємо увагу, що у документі укладачами простудійовано та запропоновано *основні форми організації освітнього процесу*. Ми повністю погоджуємося із думкою сучасних науковців – укладачами програми, що в освітньому процесі початкової школи варто «використовувати інноваційні, зокрема інтерактивні форми і методи навчання, а саме: дослідницькі, інформаційні, мистецькі проєкти, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, моделювання, ситуаційні вправи, екскурсії, дитяче волонтерство тощо» [5].

У *Пояснювальній записці* Типової програми виокреслено мету, завдання і зміст «Соціальної та здоров'язбережувальна освітньої галузі». Зокрема, її метою є «становлення самостійності учня / учениці, його / її соціальної залученості та активності через формування здорового способу життя, розвиток підприємливості, здатності до співпраці в різних середовищах, впевненості в собі та доброчесності для безпеки, добробуту та сталого розвитку» [5].

Відповідно до окресленої мети, *завданнями* соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі є: «формування у школярів стійких переконань щодо цінності життя, здоров'я і безпеки для себе і тих, хто його / її оточує; виховання дбайливого та усвідомленого ставлення до власного здоров'я і безпеки; розвиток потреби самопізнання та

самовдосконалення;формування в учнів сталої мотивації до здорового способу життя; формування свідомого прагнення дотримуватися безпечної, здорової та етичної поведінки для поліпшення добробуту;розвиток уміння ухвалювати рішення в повсякденних ситуаціях з користю для безпеки та здоров'я;сприяння індивідуальному розвитку самостійності, підприємливих якостей та поведінки свідомого споживача;формування вміння вчитися без шкоди для здоров'я;створення сприятливого безпечного та здорового середовища в школі» [5].

Варто зауважити, що 22 лютого 2018 року Колегією Міністерства освіти і науки для НУШ була затверджена *Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1-4 клас) під керівництвом О.Савченко*. У ній зазначено, що початкова освіта є першим рівнем повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій, а її метою є «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі» [6]. Ця освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

У програмі визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання; коротко вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу [6].

3.2. Змістові лінії «Безпека», «Здоров'я», «Добробут». Результати навчання і пропонований зміст освітньої галузі для 1-2 та 3-4 класів

Детальний аналіз програм для Нової української початкової школи дозволяє стверджувати, що зміст соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі структуровано за трьома змістовими лініями: «Безпека», «Здоров'я», «Добробут».

Так, наприклад, *змістова лінія «Безпека»* передбачає «розвиток умінь безпечної поведінки вдома, школі та у природному й техногенному середовищі, прогнозування наслідків небезпечних дій, визначення впливів на вибір безпечної поведінки, дотримання правил (дорожнього руху, використання побутової техніки і побутової хімії тощо) та відповідального ставлення до особистої безпеки й безпеки інших» [5]. *Змістова лінія «Здоров'я»* спрямована на «формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності і поведінки

через набуття навичок здорового способу життя, розвиток позитивної самооцінки, критичного мислення, умінь ухвалювати зважені рішення, відповідально ставитися до власного здоров'я та здоров'я тих, хто поряд, і протидіяти негативним соціальним чинникам» [5]. *Змістова лінія «Добробут»* забезпечує «розвиток етичної поведінки в соціумі, вміння вчитися і формування позитивного ставлення до навчання, усвідомлення важливості здорового способу життя для добробуту, розвиток підприємливості і споживчої культури для оптимального використання ресурсів та забезпечення добробуту, орієнтацію учнів на відповідальне ставлення до безпеки та здоров'я як до найважливіших життєвих цінностей» [6].

У програмах зазначається, що навчальний матеріал змістових ліній реалізується наскрізно в кожній темі через взаємointegraцію і взаємодоповнення. Також акцентуємо увагу на тому, що у програмі є зазначені результати навчання і пропонується їх конкретний зміст. Детальніше зупинимося на його аналізі.

Змістова лінія «Безпека»

Учні мають вміти «розпізнавати та описувати небезпеку вдома, у школі та навколишньому світі, пояснювати, що робити в цих ситуаціях, знати, як поводитися із побутовими приладами, речовинами, які можуть бути небезпечними для людини. Мають вміти описувати дії, доцільні в разі небезпечної ситуації з вогнем, водою, газом, вибухонебезпечними предметами та речовинами та в разі контакту з незнайомою людиною, розпізнавати предмети, до яких не можна торкатися (забуті сторонніми людьми речі, зброя тощо).

Учні мають вміти пояснити, що кожна дія (рішення) має наслідки для себе від власної необачної поведінки вдома, можливі небезпеки, з якими може стикатися людина в докiллі. З цією метою учні повинні прогнозувати наслідки небезпечної поведінки з підозрілими предметами, забутими речами, вибуховими пристроями та зброєю, визначати позитивний і негативний вплив на вибір здорової та безпечної поведінки, розрізняти корисні та шкідливі впливи на вибір безпечної поведінки з боку батьків, учителів, друзів, ЗМІ тощо, пояснюючи, як правила та їх дотримання впливають на безпеку в докiллі, зокрема вдома, у школі, вирішуючи, як діяти у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я.

Учні повинні знати, як обирати безпечну дорогу, розробляти безпечний маршрут до / зі школи з урахуванням правил дорожнього руху, обирати своєї дії як учасник дорожнього руху з найменшим ризиком, пояснювати, від чого залежить безпека вдома, у школі та навколишньому світі, пояснювати правила безпечної поведінки вдома (з побутовими приладами, речовинами тощо),

дотримуватися правил безпечної поведінки в різних ситуаціях, розрізняти основні знаки та символи дорожнього руху, підозрілі предмети (забуті речі, зброя та її елементи тощо) та пояснювати, куди і як звернутися з повідомленням про знахідку».

Учні мають вміти описувати «приклади діяльності служб допомоги в небезпечних ситуаціях та ідентифікувати їх телефони, демонструвати, як попросити допомоги при потребі, яку просту першу допомогу можна надати. Розпізнаючи знаки, символи і попередження щодо ймовірної небезпеки, учні мають розрізняти найважливіші попереджувальні знаки та символи, пояснювати, що вони означають, визначати місця, де можна безпечно відпочити. Демонструючи поведінку, яка запобігає або зменшує ризики для життя і здоров'я, учні мають вміти розпізнавати вияви неповаги та приниження, знати, як уникати виявів неповаги та приниження у власній поведінці, належно реагувати на цькування, тиск та приниження, вміти пояснювати, що всі люди (зокрема діти) мають право захищати свою гідність і недоторканість свого тіла таяк безпечно і без шкоди для здоров'я поводитися в мережі» [5].

Усі ці результати учитель початкової школи повинен втілювати у контексті навчальних занять. Укладачі програми рекомендують такі *теми «навчальних занять»*:

Безпека і небезпека

Вплив оточення на вибір безпечної поведінки (батьки, вчителі, друзі тощо). Джерела допомоги в небезпечних ситуаціях (батьки, сусіди, родичі, служба надзвичайних ситуацій). Діяльність служб допомоги в небезпечних ситуаціях та їх ідентифікація (поліція, пожежники, швидка допомога тощо). Можливі загрози з боку людей, правила поведінки.

Безпека в школі

Шкільні приміщення, їх розміщення та правила безпечної поведінки в них (клас, коридори, їдальня, спортзал, туалет тощо). Імовірні небезпечні ситуації у школі. Шляхи виходу зі школи. Безпечна поведінка на шкільному подвір'ї.

Безпека у довкіллі

Безпечна дорога до/зі школи. Правила пішохідного руху. Безпечна поведінка на екскурсії. Безпечна поведінка на природі (ліс, водойми, гори тощо). Безпечні місця для ігор і розваг. Ознаки підозрілих предметів, забутих речей, вибухових пристроїв та зброї, куди звертатися в ситуаціях, пов'язаних із ними.

Безпека вдома

Імовірні небезпечні ситуації (з побутовими приладами, побутовою хімією тощо). Правила безпечної поведінки вдома. Надання першої допомоги при нескладних травмах» [5].

Детальний аналіз Типових програм для НУШ засвідчує, що *змістова лінія «Здоров'я»* студіює теж відповідні результати навчання. Так, учні мають вміти пояснити, що «кожна дія (рішення) має мати наслідки. З цією метою учні повинні знати, яким чином свої почуття в різних ситуаціях, пояснювати, чому небезпечно та шкідливо дражнити або лякати інших, описувати залежність між фізичною активністю та потребою в їжі та воді.

Відзначаючи зміни власного організму і приймаючи їх, учні мають вміти описувати зміни власних емоцій, почуттів (настрою), визначати, як змінюється людське тіло з віком, відзначати зміни у своєму тілі у процесі дорослішання, хвороби, втоми, фізичної активності, наводити приклади зародження та розвитку живих істот.

Визначаючи позитивний і негативний вплив на вибір здорової та безпечної поведінки, учні мають вміти пояснити вплив способу життя, здорової поведінки та корисних звичок на здоров'я людини, розрізняти позитивні і негативні впливи оточення на вибір здорового способу життя (сім'я, вчителі, лікарі, однолітки, ЗМІ), пояснювати важливість руху та активної поведінки для себе та інших, знати, як запобігти неінфекційним та інфекційним захворюванням (спосіб життя, правила гігієни, щеплення), як поводитися поруч із людьми з неінфекційними та інфекційними захворюваннями, виокреслювати роль щеплення для попередження інфекційних захворювань, пояснювати важливість впливу питної води на організм, мають вміти описувати шкоду від вживання алкоголю, тютюну, наркотиків, можливого шкідливого вживання інших речовин, порівнювати вплив різних емоцій та почуттів на себе та інших.

Уважно слухаючи, запитувати про потреби інших осіб та висловлюватися так, щоб не образити інших осіб, учні мають вміти виражати словесно і несловесно потреби, бажання, почуття, відстоювати свою позицію, за потреби кажучи «ні», визначати осіб, від яких може отримати інформацію про вживання ліків та користування предметами домашнього вжитку, розрізняти родинні зв'язки, дружні, ділові стосунки та подружнє життя, пояснювати, чому треба ставитися з повагою до інших осіб, їхнього походження.

Демонструючи поведінку, яка запобігає або зменшує ризики для життя і здоров'я, учні мають дотримуватися правил щодо догляду за своїм тілом, одягом, особистими речами, використовувати відповідні назви частин тіла та органів для повідомлення про самопочуття чи проблеми зі здоров'ям (біль, дискомфорт тощо), визначати осіб, до яких може звертатися при поганому самопочутті.

Визначаючи здорові та шкідливі звички, учні мають вміти пояснювати, як харчування впливає на здоров'я людини, розрізняти продукти за походженням

(напр., рослинного, тваринного тощо), пояснювати, що таке хибне використання речовин (напр., ліки – не за призначенням або в надмірних кількостях), розпізнавати безпечні і небезпечні речовини, розрізняти здорові та шкідливі звички, пояснювати їхній вплив на безпеку, здоров'я і добробут людини.

Розпізнаючи, що приносить задоволення та користь, учні мають вміти розрізняти корисні і шкідливі продукти харчування, пояснювати важливість споживання продуктів своєї місцевості, наводити приклади українських національних страв та страв інших країн, пояснювати важливість сну та активного і пасивного відпочинку для належного розвитку організму та збереження здоров'я.

Вирішуючи, як діяти у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я, учні початкової школи мають вміти описувати безпечне й відповідальне вживання їжі, використання ліків, побутових засобів, демонструвати дії, спрямовані на подолання страху.

Розпізнаючи знаки, символи і попередження щодо ймовірної небезпеки, учні повинні вміти добирати продукти харчування, орієнтуючись на позначки на упакованні, визначати місця, де можна харчуватися здоровою їжею, а, визнаючи важливість помірності у споживанні послуг та продукції учні мають вміти пояснити, що переїдати – шкідливо, пояснювати, що важлива помірність під час перегляду телебачення та користування цифровими пристроями, дотримуватися цих обмежень у побуті.

Під час протидії проявам тиску, неповаги та приниження щодо себе та інших осіб, учні повинні знати, що вони мають звертатися за допомогою до дорослих, при чому визначати дії, які їх ображають, підтримувати та приймати інших, демонструвати відсторонення від неприйнятних дотиків з боку інших людей; повідомляти про це дорослих, яким довіряють.

Розпізнаючи «здорову етичну поведінку (сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність, відвагу, відданість) та наслідуючи її, учні початкової школи мають встановлювати дружні стосунки з дітьми своєї та іншої статі, повинні вміти пояснити функції та значення батьків для кожної людини, навести правила моральної поведінки вдома, у школі».

Пояснюючи важливість «навчання у школі для свого життя та добробуту, молодші школярі мають вміти планувати свій день (навчальний та вихідний), пояснити, чому навчання допомагає зберігати здоров'я, як бути прикладом здорової поведінки для інших. Упорядковуючи власне навчання відповідно до своїх потреб та рекомендованих умов, вони мають вміти пояснити, чому належні для збереження здоров'я умови сприяють навчанню, потрібно

ефективно застосовувати різні способи зняття втоми (за допомогою гімнастики, дихальних вправ, музики, прогулянки, зміни виду діяльності тощо)» [5].

У запропонованому змісті ми знаходимо такі **теми «навчальних занять»**:
«Здоров'я та його складники. Психічний та емоційний складники здоров'я
Емоції (позитивні і негативні), їх зміни в різних ситуаціях та вплив на організм. Життєрадісність і здоров'я.

Фізичний складник здоров'я

Людське тіло і зміни в ньому. Народження і розвиток живої істоти. Індивідуальні особливості її росту й розвитку (прийняття змін). Особиста гігієна. Режим дня. Фізичні вправи і здоров'я (загартовування, постава тощо). Утома і способи її зняття. Активний і пасивний відпочинок. Харчування і здоров'я. Продукти харчування (корисні, некорисні, шкідливі). Здоров'я і хвороби. Самопочуття. Інфекційні та неінфекційні захворювання. Профілактика інфекційних захворювань (гігієна, щеплення, карантин тощо). Хибне використання/ вживання речовин (побутова хімія, ліки тощо).

Соціальний та духовний складники здоров'я

Повага до себе та інших людей. Спілкування. Правила спілкування. Уміння товаришувати. Стосунки з дітьми своєї та іншої статі. Тиск, неповага, приниження і протидія їм. Небезпека та шкода для здоров'я від агресивної поведінки. Здорова поведінка та корисні звички, їх вплив на збереження здоров'я. Піклування про здоров'я в сім'ї. Народні традиції, родинні свята і здоров'я» [5].

Детальний аналіз програм дозволив простудіювати ще одну *змістову лінію* під назвою «Добробут». Зупинимось конкретніше на її характеристиці.

Так, розпізнаючи, що «приносить задоволення та користь, учні повинні вміти пояснити, яка діяльність приносить і радість, і користь, вміти розрізняти ознаки добробуту людини. Пояснюючи потреби свої та інших осіб, учні мають визначати, від кого та від чого залежить задоволення потреб, важливі і менш важливі потреби, визначати доступні шляхи їх задоволення, складати перелік речей, необхідних для конкретної життєвої ситуації, пояснювати, чому люди купують товари».

Пояснюючи, що «кожна дія (рішення) має наслідки, діти молодшого шкільного віку мають вміти пояснити, що кожен учинок має наслідки, спираючись на власний досвід та на приклади літературних героїв, персонажів мультфільмів. Вирішуючи, як діяти у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я, учні мають вміти ставити перед собою мету споживати корисні продукти, складати їхній перелік, використовувати раціонально кишенькові гроші».

Визнаючи важливість «помірності у споживанні послуг та продукції, учні початкової школи повинні пояснити значення грошей та матеріальних цінностей, розуміючи, що не всі потреби можна задовольнити через обмеженість ресурсів, мають вміти планувати витрати кишенькових грошей. Розпізнаючи здорову етичну поведінку (сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність, відвагу, відданість) та наслідуючи її, учні повинні вміти пояснити ознаки здорової етичної поведінки, правила ощадного використання природних ресурсів (наприклад, збирання та утилізації сміття, зокрема харчових відходів, збереження водних ресурсів), дотримуватися правил етичної поведінки під час спілкування з однолітками та дорослими в різних життєвих ситуаціях, мають вміти пояснити, чому людині потрібна доброчинність, важливість добрих учинків для людини та довкілля, повинні вміти пояснити, якою має бути підприємлива людина і чому важливо поважати чужу власність» [5].

Упорядковуючи «власне навчання відповідно до своїх потреб та рекомендованих умов, учні мають вміти пояснити важливість навчання у школі для власного добробуту, організовувати робоче місце для навчання з урахуванням умов у школі та вдома, дотримуватися оптимального режиму дня. Уважно слухаючи, запитуючи про потреби інших осіб та висловлюючись так, щоб не образити інших осіб, учні мають знати, що їм потрібно об'єднуватися з іншими дітьми у групу для навчання та гри, виконуючи запропоновану роль у мікрогрупі (команді), погоджуюсь із рішенням команди, пояснювати важливість дотримання меж особистого фізичного простору» [5].

Розрізняючи до кого і як звернутися за допомогою, учні повинні вміти описувати приклади такої діяльності, розрізняти потреби близьких людей та друзів, звертатися за підтримкою до осіб, яким довіряють, розрізняти ситуації, коли вони або інші люди потребують допомоги.

Пояснюючи важливість навчання у школі для свого життя та добробуту, вони мають вміти планувати свій день (навчальний та вихідний), розповідати, як від власного ставлення до навчання залежить їх успіх і добробут в майбутньому, визначати послідовність кроків для виконання навчального, ігрового чи дослідного завдання, наприклад здорового способу життя свого / родини, вони мають вміти планувати свій вихідний день з урахуванням умов та можливостей, розрізняти різні професії та пояснювати важливість навчання для їх опанування. Виконуючи різні ролі в групі, пояснювати у чому цінність спільної роботи, зголошуватися до виконання різних ролей у грі, навчанні, спільних проєктах, ініціювати спільні справи, ігри, розваги та описувати цінність створеного разом [5].

Результати навчання є відображені у контексті запропонованого укладачами програми такого **змісту «навчальних занять»:**

«Культура споживання»

Що таке добробут. Потреби людини (помірні і надлишкові). Помірність у споживанні. Гроші, матеріальні цінності, кишенькові гроші. Очікування, потреби та економічні реалії своєї сім'ї. Вибір одягу та корисних для здоров'я продуктів. Знаки, символи, попередження щодо продуктів харчування та промислових продуктів. Вплив реклами на вибір продуктів. Ощадність використання природних ресурсів.

Підприємливість

Риси підприємливої людини. Створення цінності. Співпраця у грі, навчальних і життєвих ситуаціях. Планування вихідного дня.

Уміння вчитися

Важливість власного навчання у школі. Розпорядок дня школяра. Робоче місце школяра і його впорядкування. Кроки для виконання навчальних, ігрових та дослідницьких завдань. Навчання і відпочинок.

Доброчинність

Ознаки етичної поведінки. Ситуації, коли інші люди потребують допомоги. Важливість добрих учинків для людини» [5].

3.3. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинних альтернативних навчальних програм для початкової школи («Інтелект України», «На крилах успіху», «Росток», «Розвивальне навчання», «Вальдорфська педагогіка», «Освіта для життя» та ін.).

Навчальна програма «Вальдорфська педагогіка»

Як засвідчують сайти Інтернету, «характерними особливостями вальдорфських шкіл є:

«1.Прийняття дітей до навчального закладу з 7-річного віку (освітній процес триває впродовж 11-12 років).

2. Вивчення предметів «навчальними епохами», кожна з яких триває від 1-2-х до 3-4-х тижнів. Загальноосвітні предмети (історія, біологія, географія, а також (частково) математика, мова і література) вивчаються концентровано (у вигляді певних циклів) та інтенсивно (щодня в рамках зведеного уроку). Це дозволяє глибоко зануритись у навчальний зміст та підсилює концентрацію учнів.

Одночасно з цим матеріал, що вимагає постійного тренування, - вивчаються правопис, навички рахунку і вирішення прикладів, іноземні мови, предмети художньо-прикладної сфери і мистецтва, фізкультури – викладаються на щотижневих уроках протягом всього року.

3. Викладання майже всіх предметів (з 1 по 8 клас) одним педагогом (класним вчителем). За цей час він має стати для свого класу авторитетним наставником і зразком для наслідування.

4. Розклад дня у вальдорфській школі ритмічно повторюється й складається з трьох частин:

перша частина – «головний урок» (2 год). Його проводить класний вчитель, присвячуючи час тій дисципліні, якій на той момент приділяють основну увагу;

друга частина – вивчення таких предметів, які активізують дихання й будуються як процес вправ: іноземна мова, музика і евритмія (особлива вальдорфська дисципліна, схожа на танець). Вже з першого класу діти вивчають дві іноземні мови;

підсумкова й обов'язкова частина шкільного дня – виховання ремеслом. Учні молодших класів вчать в'язати, шити, виготовляти одяг тощо.

5. Особливий наголос – на вивченні мистецьких предметів (музика, вокал, живопис).

6. Відсутність підручників, за якими працюють у звичайних школах. Натомість усі діти мають робочий зошит, що стає їх робочою книгою. Таким чином, вони самі створюють собі підручники, де відображають свій досвід і те, чого навчилися. При цьому навчальна програма, так само, як і в традиційній школі, є затвердженою Міністерством освіти, і після 9 чи 11 класу учні отримують визнаний державою атестат.

7. Відсутність елементів змагання в навчальному процесі. У середній школі не ставлять оцінок, відсутні контрольні роботи. Наприкінці кожного навчального року класний керівник складає детальні звіти-характеристику на кожного учня.

8. Рекомендація школярам до 10 років не користуватися комп'ютерами та різними гаджетами» [6].

Варто зауважити, що педагоги керуються Наказом МОН України від 02 липня 2014 року № 780 «Про затвердження Типових навчальних планів Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів».

Ці плани базуються на основних принципах вальдорфської педагогіки, і їх розроблення відбувається відповідно до специфіки таких закладів, оскільки Вальдорфська школа «розвиває не тільки інтелектуальні здібності учнів, а і, що не менш важливо, забезпечує формування глибокої емоційної сфери і вольових сил учня, що так необхідно сучасній молоді. Тому ці плани охоплюють в рівній мірі всі галузі освітнього процесу. Тобто окрім загальноосвітніх компонентів Державного стандарту, значна частина від загальної кількості навчальних годин наповнюється предметами художнього та художньо-ремісничого напрямку:

евритмія, малювання форм, мистецтво мовлення, живопис; а також ряд технологічних предметів: пластична обробка дерева, робота з глиною, художнє кування металу, гаряча обробка металу, землеробство, ткацтво, скульптурна обробка каменю та інші (в залежності від можливостей школи)» [6].

Особливості організації навчального процесу у вальдорфських класах

Методологічною основою Вальдорфської школи є «розподіл матеріалу згідно віковим особливостям дітей; пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, направленість освітнього процесу на індивідуальну особистість учня. Особливістю Типових навчальних планів Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів є врахування кількості «епохальних» і щотижневих уроків при розрахунках щотижневого розподілу годин певних предметів. Метод епохально-інтегрованого викладання передбачає протягом 2–4 тижнів розпочинати навчальний день учнів з вивчення певного навчального предмету на «головному» уроці, тривалість якого 90 хвилин» [6].

«Головний урок» умовно ділиться на 3 етапи:

«1. Ритмічна частина тривалістю близько 15–20 хвилин. Учні, в залежності від віку та педагогічних задач, виконують рухово-ритмічні, мовно-рецитативні, математичні вправи, дидактичні ігри, соціальні вправи, у старших класах проводять диспути, дискусії тощо. Ця частина уроку має велике значення для розвитку емоційно-вольової сфери, соціальних навичок учнів і, разом з тим, зміст ритмічної частини, як правило, пов'язаний зі змістом епохи, що дає можливість систематично, протягом року повторювати і закріплювати навчальний матеріал;

2. Основна частина – це концентрація на навчальному матеріалі тривалістю близько 35-40 хвилин у 1–4 класах, до 55 хвилин у 5-9 класах, 60-70 хвилин у 10-11 класах. Друга частина уроку власне і є предметом епохи, в ході якої також має місце ритмічна зміна видів діяльності, спрямованих на сприймання та засвоєння учнями навчального матеріалу, виконання самостійних вправ, в ході яких учні мають можливість формувати практичні навички та уміння;

3. Розповідь учителем історій морального спрямування, різноманітних за жанром, з урахуванням психолого-вікових особливостей учнів (близько 10-15 хвилин). Матеріалом для цих розповідей є оповідання, казки та легенди в молодших класах; історії, що пов'язані з відкриттями, винаходами, біографіями видатних особистостей у середніх класах або матеріал, що самостійно готують учні безпосередньо до теми уроку в старших класах» [6].

Метод епохально-інтегрованого викладання, наявність «епохального уроку», а перш за все, наявність в Типових навчальних планах художньо-

ремісничого циклу предметів дає можливість уникнути перевтомлення учнів: розумове навантаження ритмічно змінюється художньо-ремісничою діяльністю, що поповнює фізичні творчі сили дитини. Починаючи з третього класу, учні залучаються до навчальної практики, яка проходить у вигляді, так званих «виїзних епох», коли всі класи, згідно з навчальною програмою, займаються практичною роботою відповідно віку.

Варто зауважити, що низка шкіл України здійснює освітній процес за проектом «На крилах успіху» (навчається більш ніж 15000 дітей в 22 областях України). Це нова сучасна інноваційна освітня програма, яка на сьогодні реалізується у 1-2-х класах, а з 2020 навчального року розпочнеться і в 3-х класах.

Завданнями цієї програми є: «кожного ранку учні мають прокидатися з посмішкою та залюбки йти до школи; розвиватися і отримувати важливі у сучасному житті навички: критичного мислення, самостійності, увагу, відповідальності за свої вчинки, ефективної співпраці, алгоритмічного та комп'ютерного мислення, проактивності, розв'язування власних проблем, рефлексії; берегти здоров'я, не навантажуючи себе важким портфелем із великою кількістю підручників та зошитів.

Місія проекту – трансформувати освіту в Україні та формувати нове ставлення суспільства до початкової освіти дітей.

Перевагами проекту є:

- покращення здоров'я і підвищення інтересу учнів до навчання;
- побудова освітнього процесу на засадах взаємної довіри й поваги, індивідуалізація шкільних освітніх середовищ;
- забезпечення наступності між дошкільною й початковою та початковою й базовою середньою освітою;
- ефективна взаємодія батьків, педагогів, психологів, соціальних, адміністративних працівників системи шкільної освіти та громадських організацій;
- ефективна організація освітнього процесу в початковій школі» [6].

Формизають, який подобається дітям, оскільки передбачає роботу з одним легким журналом та навчання у русі, навчання в парах та малих групах, комплекс фізкультхвилинок, ігри різної інтенсивності, хвилинки-релаксації, квести для адаптаційного періоду, ранкові зарядки-нейробіки, тематичні заняття з фізичної культури, використання цифрових гаджетів.

Інтеграція освітніх програм із шести навчальних предметів за рахунок чого відводиться більше часу на опанування рідної та англійської мов, математики й природознавства, основ алгоритмізації та робототехніки.

Особливістю є «відсутність важкого шкільного ранця: діти працюють з яскравим тематичним журналом-тижневиком по 48 сторінок, який містить матеріал з усіх навчальних предметів. На рік випускається 32 журнали (34 номери). Здійснюється міжпредметна інтеграція на рівні навчальних посібників-журналів, синхронізоване вивчення навчального матеріалу з різних предметів, навчання на основі використання методу проєктів з отриманням власних результатів, застосування дослідницько-пізнавальних технологій та адаптивного навчання з врахуванням індивідуальних пізнавальних стилів навчання» [6].

Мета Програми

Відповідно до визначених у Державному стандарті цілей початкової освіти, Програму розроблено з «метою нормативного забезпечення гармонійного розвитку та виховання особистості дитини для застосування набутого досвіду в навчальних і життєвих ситуаціях та закладання основ її особистісного зростання на наступному рівні освіти».

Завдання Програми:

- «становлення особистості дитини, її духовний, психічний, соціальний, фізичний розвиток, розвиток пізнавальних здібностей;
- морально-етичне, громадянське, патріотичне, естетичне, трудове, екологічне виховання дитини;
- формування цілісного наукового образу світу;
- формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення дитини до самої себе, родини, громади, школи й навчання;
- психолого-педагогічна адаптація дитини до шкільного життя;
- формування ключових і предметних компетентностей;
- формування культури міжособистісної взаємодії в різних формах і видах діяльності;
- формування здатності до самовираження, зміни власної поведінки відповідно до потреб стійкого розвитку (соціально-правової, екологічно доцільної і здоров'язбережувальної та безпечної) у різних життєвих ситуаціях».

Принципи й підходи до побудови Програми

Програму розроблено на «принципах гуманізації (який є системоутворювальним), прогностичності, розвитку, цілісності; на таких підходах, як особистісний, діяльнісний, компетентнісний, інтегрований, системний. Тож Програма закладає основи для побудови освітнього процесу як системи на засадах гуманної педагогіки, з особистісною орієнтацією навчання, а відповідно й інтегрованим підходом до структурування його змісту, діяльнісним – до організації та компетентнісним. Інтегрований підхід у

Програмі є дидактичним інструментом урахування вікових особливостей учнів 6-10 років.

Побудова програми на діяльнісних засадах сприятиме підвищенню практичної спрямованості опанування змісту освіти. Водночас забезпечуватиме якісно новий рівень процесу виявлення результатів навчання завдяки конкретизації навчальних дій учнів як складників ключових і предметних компетентностей. Зміна знаннєвих орієнтирів навчання на діяльнісні простежується й в орієнтовній тематиці *досліджень, практичних робіт, навчальних проектів*».

У Програмі визначено шість предметів вивчення. Освітні галузі «Природнича», «Громадянська та історична», «Соціальна й здоров'язбережувальна» реалізуються через інтегрований предмет «Всесвіт». Цей предмет забезпечує організацію навчальної діяльності учнів за таким провідним стилем, як натуралістичний. Освітня галузь «Фізкультурна» реалізується предметом фізична культура. Із метою оптимізації навчального навантаження учнів у Програмі передбачено варіативність його викладання з урахуванням бажання батьків і наявності відповідних умов у закладі освіти. Для варіативного вибору пропонуються концентри «Плавання» і «Хореографія – мистецтво рухів» [6].

Освітні галузі «Мистецька», «Технологічна» та «Інформатична» реалізуються через інтегрований предмет «Арттехнології та ІКТ», який забезпечує організацію навчальної діяльності учнів переважно за музично-ритмічним, вербально-лінгвістичним та моторно-рухливим стилями. Програму цього предмета структуровано за концентри «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Handmade-мистецтво», а з другого класу концентр «ІКТ». У програмі передбачено варіативність викладання предмета з урахуванням бажання батьків і наявності відповідних умов у закладі освіти. Для варіативного вибору пропонуються концентри-модулі «Мистецтво слова», «Театральне мистецтво», «Хореографія – мистецтво танцю». Комбінації подано в пояснювальній записці до цього предмета. Будь-які модулі можуть викладати вчителі, які є фахівцями з предметів мистецького циклу та інформатики [6].

Освітня програма «Росток»

Вперше принципи, що застосовуються у програмі «Росток», сформулював професор Лев Тарасов, який назвав розроблену ним «модель загальної освіти «Екологія і діалектика» [6]. Пізніше ідеї Л.Тарасова розвинула педагог з Сум, кандидат педагогічних наук, професор Тамара Пушкарьова, створивши систему «Росток». І, як вважають ці науковці, школа повинна випускати не лише виконавців, а людей, що бажають і вміють приймати власні рішення і пропонувати власні варіанти. Тому основне завдання розробленої програми

полягає не лише в передачі учням набору готових знань, а в такому розвитку особистості дитини, який дозволив би йому самостійно їх здобувати.

Програма “Росток” насамперед спрямована на розвиток математичних здібностей учнів. Багато батьків і вчителів відзначають, що займатися за цією програмою варто тим дітям, які цікавляться математикою і мають логічне мислення.

Так, базові предмети «Паростка» - математика та природничі науки. Математику вчать за “Зошитами Петерсона”, доопрацьованим Т. Пушкарьовою, в яких діти можуть малювати і вирішувати завдання. При цьому вони отримують базові знання і з інших предметів.

Ще один базовий предмет – «Навколишній світ». Предмет побудований як комплексний, де присутньо трохи біології, хімії та фізики. На думку авторів, інтегративні курси дають можливість відразу ж дати загальну картину світу, а потім вивчати і його деталі» [6].

Освітня програма «Інтелект України»

У 2006 році команда вчених Харкова на чолі з доктором педагогічних наук Іриною Гавриш запропонувала до впровадження концепцію виховання і навчання обдарованих дітей, яка розроблена на основі як власних напрацювань, так і передових методик. Через свою складність програма “Інтелект України” мала багато ворогів. Зараз вона адаптована і розрахована на розвиток всіх дітей, а не тільки обдарованих, як було задумано спочатку.

Суть проєкту полягає не в насиченні дитини знаннями, а в придбанні їм необхідних навичок роботи з інформацією. У перелік загальношкільних предметів введені нові: «Вчимося разом», на якому діти розвивають пам’ять за спеціальними методиками, вчаться працювати з інформацією; «Єврика», на якому учні розвивають творчі, винахідницькі якості, кмітливість, працюють над вирішенням складних завдань. Автори стверджують, що завдяки тому, що при розробці та апробації програми проєкт супроводжували провідні вчені Інституту здоров’я школярів та підлітків Академії медичних наук України, вдається зберігати баланс психофізичного стану дитини, не допускаючи, з одного боку, нервового перезбудження, а з іншого – втоми, втрати зацікавленості. На уроках використовується багато наочних засобів і відеоматеріалів.

Крім обов’язкових уроків фізичної культури, кілька разів протягом кожного уроку учні беруть участь в музичних паузах з елементами фізичних вправ і танцювальних рухів.

Для навчання дітей за програмою батькам потрібно щомісяця платити за книги, зошити та дидактичний матеріал.

Освітня програма «Гармонія інтелекту та здоров’я»

Ця програма була затверджена МОН ще у 2008 році. Її основним завданням є «створення умов для гармонійного розвитку дитини, що забезпечується впровадженням методико-педагогічної технології «ПіснеЗнайка». Згідно з нею, учні початкової школи ще не є готовими до навчання, отже, давати їм знання треба дуже поступово, і до того ж, у формі гри, зокрема за допомогою спеціальних пісень. Як йдеться на сайті проєкту, саме такий підхід допоможе подолати стрес від навчання, депресію, психічні розлади, суїцидні нахили та навіть алко- та наркозалежність.

За допомогою пісень та навчальних музичних фільмів діти мають засвоїти математику та граматику української мови» [6].

3.4. Порівняний аналіз чинних програм для початкової школи у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Програмна різноманітність

За інформацією методиста міського відділу освіти, регіонального тренера «Нової української школи» Лариси Дмитренко, сьогодні вчителі початкової школи мають право працювати по 10 програмах:

за двома типовими: НУШ-1 автора Олександри Савченко і НУШ-2 автора Романа Шияна;

по восьми нетиповими: «Інтелект України»; «Росток»; «На крилах успіху»; так звана «Вальдорфська педагогіка»; «Початкова школа: освіта для життя»; «Світ, у якому я живу»; і дві програми, розроблені за системою розвивального навчання.

До реформи освіти, розрахованої на 12 років, в деяких експериментальних школах і класах України вже працювали авторські програми. Перед минулим навчальним роком Державна служба якості освіти (СКО), яка оцінює відповідність освітніх програм Держстандарту початкової школи, розглянула 11 нетипових програм. З них вісім вищевказаних були визнані такими, які відповідають Держстандарту.

Нетипові програми є авторськими та комерційними. Вони передбачають забезпечення навчального процесу дидактичними матеріалами. Якщо вчитель побажав працювати за однією з цих програм, він зобов'язаний пройти навчальні курси, після чого – мотивувати батьків регулярно вносити певну суму. Це прописується в договорі між вчителем і батьками. А в новому Законі України «Про освіту» прописана автономність як навчальних закладів, так і вчителів. Це означає, що вони мають право вибору програми, за якою працюватимуть

Проводяться майстер-класи для вчителів 4-х класів, і кількість шкіл, що працюють за нетиповими програмами, збільшилася.

НУШ-1 і НУШ-2 – це типові навчальні програми для початкової школи, які затверджені Колегією Міністерства освіти і науки 22 лютого 2018 року. Найбільша різниця між ними – поява нового предмета «Я досліджую світ». Цей інтегрований курс дозволяє розглядати одне поняття з точки зору семи навчальних предметів. Наприклад, якщо взяти яблуко: можна написати слово і розбити його по складах (мова), можна порахувати яблука (математика), розповісти вірш про яблуню (література) і так далі. Також завдяки цьому предмету діти вчаться працювати в групах і розвивають дослідницькі навички.

Особливості організації освітнього процесу в 1 класах за Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Савченко О. Я. Цю програму розроблено відповідно до Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено очікувані результати для кожного класу окремо, коротко вказано відповідний зміст предмета чи інтегрованого курсу. Це дозволить учителю відстежувати навчальний поступ дітей.

Програму розроблено з урахуванням ідей Нової української школи для початкової освіти за такими *принципами*: «дитиноцентрованості і природовідповідності, узгодження цілей предмета (курсу) з очікуваними результатами і змістом; доступності і науковості змісту та практичної спрямованості результатів; наступності і перспективності змісту для розвитку дитини; логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей; взаємопов'язаного формування в кожній освітній галузі ключових і предметних компетентностей; можливостей реалізації вчителем змісту освіти через предмети або інтегровані курси; можливостей адаптації змісту програми до індивідуальних особливостей дітей (інтелектуальних, фізичних, пізнавальних); творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання» [6].

Враховуючи інтегрований характер кожної компетентості, рекомендується систематично використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та перенесенню умінь у нові ситуації, є передумовою використання інтегрованих курсів та інтегрованих уроків.

Визначені в типовій освітній програмі конкретні очікувані результати подані за змістовими лініями з урахуванням потенціалу кожної освітньої галузі для формування в учнів ключових і предметних компетентностей, наскрізних умінь.

Під час укладання навчальних планів можна реалізувати положення Державного стандарту, відповідно до якого закладу освіти надається право в інший спосіб комбінувати освітні галузі. До прикладу, предмет, що реалізовує технологічну галузь, можна поєднати з інтегрованим курсом «Я досліджую

світ»; інтегрований курс «Мистецтво» реалізовувати через два предмети – музичне мистецтво й образотворче мистецтво. При цьому варто зважати, що у процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється без зменшення їх сумарного значення.

У типовій освітній програмі підкреслено «необхідність застосування формульованого й вербального оцінювання. Ці види оцінювання змінюють функції вчителя у процесі контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, натомість діти поступово у співпраці з педагогом мають оволодівати вміннями самооцінки й самоконтролю, тобто ставати суб'єктами учіння».

Здійснюючи порівняльний аналіз типових чинних з альтернативними програмами для початкової школи, приходимо до висновку, що альтернативні програми мають свої прерогативи. Так наприклад, освітня програма «На крилах успіху» (автор - Анжеліка Цимбалару), метою якої є органічна інтеграція навчальних предметів та їх практичного використання. Програма складається з шести навчальних предметів замість 12: «Всесвіт», українська мова, англійська мова, математика, фізична культура, арт-технології та ІКТ (інформаційні комп'ютерні технології).

Як стверджують автори програми, за рахунок інтеграції вдається позбутися дубляжу змісту, а відповідно, і від перевантаження учнів. Навчання проводиться за двома рівнями – базовому і розширеному. Тобто це не поглиблене вивчення предмета, яке дублює навчальний матеріал наступних класів. Цей матеріал розширює знання дитини з тієї теми, яка вивчається на базовому рівні. Кожна школа може вибрати для розширеного вивчення один з предметів. Це може бути математика, українська мова, англійська мова, «Всесвіт» або арт-технології.

Ще одна особливість альтернативних програм – «дітям не потрібно носити кілька зошитів і книг, тому що всі заняття проводяться по одному журналу. Сам журнал має свою тематику і розрахований на тиждень навчання, розкриваючи суть кожної теми з різних точок зору» [6].

Отже, враховуючи реалії сьогодення, сучасна початкова школа потребує педагогів-майстрів, глибоко знаючих свій предмет, талановитих педагогів, що мають добру фундаментальну та психолого-педагогічну підготовку, які володіють високою загальною культурою, здатних формувати особистість здорову, з критичним мисленням, умілих до використання нестандартних підходів до навчання шляхом впровадження соціальних та здоров'язбережувальних технологій.

II. Завдання для самостійного пошуку

Репродуктивний рівень:

2.1. Занотуйте міркування педагогів про значення та особливості здоров'язбережувальних технологій.

2.2. Тезисно законспектувати зміст чинних Типових освітніх програм для початкової школи («НУШ – 1», «НУШ – 2»), зокрема змістові лінії «Безпека», «Здоров'я», «Добробут» НУШ.

2.3. Окресліть основні умови збереження психічного та соціального здоров'я учнів початкової школи.

Частково-пошуковий рівень:

2.4. Доберіть бібліографію до цієї теми.

2.5. Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень:

а) «В здоровій душі – здорове тіло»;

б) «В здоровому тілі – здорова душа»;

в) «Здоровий спосіб життя – запорука щасливого та успішного життя людини».

2.6. Придумайте завдання проблемного характеру з теми.

2.7. Придумайте проблемні ситуації з теми.

Творчий рівень

2.8. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть мультимедійну презентацію про соціальна та здоров'язбережувальну освітня галузь у змісті чинних альтернативних навчальних програм для початкової школи («Інтелект України», «На крилах успіху», «Росток», «Розвивальне навчання», «Вальдорфська педагогіка», «Освіта для життя» та ін.).

III. Практична частина заняття

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схематичних малюнків зілюструйте тематику уроків змістових ліній «Безпека», «Здоров'я», «Добробут» НУШ.

Парна робота

3.2. У парах, розробивши таблицю, зробити порівняний аналіз чинних програм для початкової школи у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Групова робота

3.3. Використовуючи інтерактивну вправу «Акваріум», висвітлити зміст чинних Типових освітніх програм для початкової школи («НУШ – 1», «НУШ – 2»), зокрема змістові лінії «Безпека», «Здоров'я», «Добробут» НУШ.

Кооперативно-групова робота

3.4. Презентуйте модель соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі чинних альтернативних навчальних програм для початкової школи («Інтелект України», «На крилах успіху», «Росток», «Розвивальне навчання», «Вальдорфська педагогіка», «Освіта для життя» та ін.).

Література

Основна

1. Державний стандарт початкової освіти / Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7 – С. 1-18.
3. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Концепція Нова українська школа: Режим доступу / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
5. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.
6. НУШ: Типова освітня програма для ЗЗСО <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>.

Додаткова:

7. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема / Т. К. Андрющенко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Пед. науки. – 2012. – № 7. – С. 123 – 127.
8. Ващенко О.М. Школа соціального здоров'я: метод. порадник / О.М. Ващенко // Початкова освіта. – 2009. – № 16. – С. 2-12.
9. Ващенко О. Як створити школу сприяння здоров'ю: метод. посібник / О.Ващенко, С. Свириденко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 112 с.

Практичне заняття № 4

Аналіз чинних підручників та навчально-методичного забезпечення для початкової школи в контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Мета: ознайомити студентів із чинними підручниками та навчально-методичним забезпеченням для початкової школи у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Ключові поняття: соціальна освітня галузь, здоров'язбережувальна освітня галузь, інтегровані підручники для початкової школи, електронні підручники для початкової школи, зошити з друкованою основою, учні початкових класів.

Студент повинен:

Знати: основні поняття теми.

Вміти: аналізувати чинні підручники для 1-2 класів та 3-4 класів, зокрема інтегровані підручники «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ», «Всесвіт») Нової української школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі; студіювати роль електронних підручників для початкової школи; аналізувати зошити з друкованою основою у здійсненні методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

План

4.1. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті реформування початкової освіти у сучасних школах України. Аналіз підручників для 1-2 класів та 3-4 класів у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

4.2. Інтегровані підручники «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ», «Всесвіт») Нової української школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

4.3. Роль електронних підручників для початкової школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

4.4. Роль зошитів з друкованою основою у здійсненні методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Теоретичні відомості

4.1. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті реформування початкової освіти у сучасних школах України. Аналіз підручників для 1-2 класів та 3-4 класів у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Акцентуємо, що Нова українська школа наголошує на тому факторі, що діти молодшого шкільного віку повинні «вміти уважно слухати, запитувати про потреби інших та висловлюватися так, щоб не образити інших; сприймати критичну інформацію щодо себе й етично реагувати на неї; виявляти культуру споживання, визнавати важливість помірності у споживанні послуг та продукції, намагатися ощадно використовувати ресурси. Учні початкової школи повинні вміти планувати своє майбутнє, пояснювати важливість навчання у

школі для свого життя та добробуту; планувати свій навчальний чи вихідний дні, уявляючи свою мету і розповідати про те, як її досягти; пояснювати, як від їх ставлення до навчання залежить власний успіх і добробут [1; 5].

Важливим також є й той факт, що учні цієї вікової категорії мають вміти співпрацювати для створення нової цінності, виконуючи різні ролі в групі, пояснювати, у чому цінність спільної роботи та зголошуватися до тієї ролі, яку здатний виконати найкраще; разом з іншими окреслювати мету спільної роботи та намагатися взяти участь у її досягненні.

У 1 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що за результатами конкурсного відбору отримали гриф «Рекомендовано для використання в закладах загальної середньої освіти» і є надруковані за кошти державного бюджету. Використання навчальних посібників, зошитів з друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, утворюють разом з ними навчальні комплекти, є «необов'язковим і може мати місце в освітньому процесі лише за умови дидактичної доцільності навчальних видань для реалізації нових підходів у роботі з учнями, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення. Відповідальність за реалізацію державної політики у сфері освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території покладена на органи місцевого самоврядування (стаття 66 Закону України «Про освіту»))» [3].

Типова освітня програма з цього предмета дає змогу вчителю самостійно «обирати й формувати інтегрований та автономний способи подання змісту із освітніх галузей Держстандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку).

Педагогічна стратегія, яка спиралась на наслідувальні механізми в розвитку пізнавальних процесів молодших школярів і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується мультисенсорним підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів, явищ природного та соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності» [5].

Ми повністю погоджуємося із думкою укладачів програм в тому, що інтегроване навчання при невмілому поєднанні елементів навчальної програми в початковій школі може негативно позначитися на якості освіти учнів початкової школи. Зокрема, «радикальна» інтеграція - «усього з усім» (усіх галузей) може призвести до втрати вимог щодо функціональної грамотності учнів (читати, писати, проводити математичні операції). У процесі реалізації

завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з метою уникнення проблем враховуваний досвід інтегрованого навчання та розуміння того, що найвищим субмеханізмом інтеграції є інтеграція стратегій пізнання або універсальних дій [5; 6].

Особливості Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Р.Шияна, полягають у «структуруванні змісту початкової освіти за освітніми галузями та представленні його інтеграції в навчальних предметах, що визначені навчальним планом. Відображена у підручниках інтеграція відповідно до цієї програми забезпечує умови для формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно та визначати практичне застосування вивченого».

При складанні календарно-тематичного планування вчитель самостійно «інтегрує пропонований зміст різних освітніх галузей і вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання та відповідних обов'язкових результатів, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраних закладом загальної середньої освіти підручниках» [5].

Ми детальніше зупинимося на змісті освітніх галузей «Природнича», «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Громадянська та історична» «Технологічна», представлених в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Час на його вивчення в 1 класі вчитель komponує самостійно, до прикладу: на природничу освітню галузь відводиться 2 години, на технологічну – 1 година, на соціальну та здоров'язбережувальну і громадянську та історичну – по 0,5. Звертаємо увагу на те, що визначений цим документом розподіл годин між галузями в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» під час проведення інтегрованих занять може перерозподілятися протягом тижня/місяця залежно від мети і завдань інтегрованих тем та підготовленості класу до опрацювання програмового змісту за умови дотримання сумарної кількості годин з навчального предмета на кінець семестру/навчального року [6].

Назва інтегрованого курсу зорієнтовує вчителя на організацію дослідницької діяльності першокласників, що відображено у підручниках «Я досліджую світ». Для формування дослідницьких навичок учні ознайомлюються зі способами пізнання довколишнього світу, оскільки запропоновано спостереження, дослідження, опрацювання різних джерел інформації.

Підкреслимо, що реалізація компетентнісного підходу авторами підручників пропонуються завдання на формування відповідального ставлення до природи зокрема, навколишнього світу в цілому шляхом вирішення навчальних ситуацій для самостійного прийняття/визначення рішень. Насамперед це стосується правил поведінки серед природи, участі в доступній

природоохоронній діяльності, починаючи з 1-го класу (догляд за рослинами й тваринами, виготовлення годівничок для птахів, збирання природного матеріалу для гербарію, виготовлення поробок та ін.) [6].

Практичну зорієнтованість інтегрованого курсу забезпечує виконання завдань освітньої галузі «Технологічна». «Інноваційність її завдань полягає в посиленні творчого компоненту завдань предметно-перетворювальної діяльності, навчанні плануванню дій у процесі виготовлення виробу, формуванні навичок сталого розвитку у процесі роботи. Основне спрямування предметно-перетворювальної діяльності в 1-х класах передбачає розширення сенсорного досвіду дітей, розвиток моторики рук, координації рухів, формування пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення та ін.), формування початкових прийомів роботи з ручними інструментами тощо» [6]. Усе це подано у підручниках за допомогою завдань пізнавального, дослідницького, творчого та креативного характеру.

4.2. Інтегровані підручники «Я досліджую світ», «Я пізнаю світ», «Всесвіт» Нової української школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Підручник «Я досліджую світ». Частина 1. (автори І.Андрусенко, Н.Котелянець, О.Агеева) розроблено відповідно до чинної програми та Державного стандарту початкової освіти (2018 р.). Навчальний зміст підручника поєднує природничу, громадянську, історичну, здоров'язбережувальну, соціальну, технологічну, інформативну освітні галузі, що сприятиме формуванню ключових і предметних компетентностей. Навчальний зміст Частини 2 цього ж підручника поєднує інформативну та технологічну освітні галузі [6].

Інтегрований підхід внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків сприятиме формуванню ключових і предметних компетентностей.

Підручник побудовано на «принципах інтеграції, критичного мислення, педагогіки партнерства. У ньому розкривається безмежний простір для творчості. Викладений матеріал сприятиме різнобічному розвитку особистості дитини та її світоглядних орієнтацій за допомогою засобів предметно-перетворювальної діяльності, формуванню інформативної, проектно-технологічної та інших ключових компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем у взаємодії з іншими» [6].

Викладений матеріал сприяє розвитку особистості учня, формуванню соціальних, громадянських, екологічних і здоров'язбережувальних моделей поведінки. У ньому розкривається «безмежний простір для творчості.

«Родзинки» цього підручника:

- особистісна зорієнтованість реалізації навчального змісту: опора на потреби, інтереси, особистий досвід дитини;
- спрямованість на залучення до роботи не лише мислення, а й емоційно-почуттєвої сфери учнів;
- моделювання в підручнику основних складників навчальної діяльності школярів;
- поєднання різноманітних методів і прийомів навчання;
- домінування діалогічних, розвивальних методів, активних видів діяльності;
- урахування індивідуальності учнів, надання змоги опрацювати навчальний матеріал на різному рівні складності;
- підбір завдань, які в ігровій формі сприяють розвитку логічного, алгоритмічного та просторового мислення молодших школярів;
- естетизація підручника, наявність у ньому різноманітної наочності (ілюстрацій, фото, схем, таблиць, креслень, зразків-аналогів тощо);
- придатність для самостійної роботи» [6].

Основні рубрики підручника:

«Виконай завдання!

Дай відповідь!

Пофантазуй!

Поміркуй!

Робота в групі

Попрацюй!

Робота в парі

Запам'ятай!

Інтернет-джерело

Послухай!

Прочитай!

Компетентнісні завдання» [6]

Основні принципи побудови навчального змісту підручника курсу

«Я досліджую світ»

«Для забезпечення мотиваційної функції матеріал викладено від імені головних персонажів – Знайчика і Знаєчки.

Викладений матеріал сприяє розвитку особистості дитини засобами предметно-перетворювальної діяльності.

Передбачено спостереження за дослідями: розв'язання техніко-технологічних, раціонально-логічних і творчих завдань. Включено завдання дослідницького характеру: дослідження-розпізнавання, дослідження-спостереження, дослідження-пошук, наприклад:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить);

- дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), здогадка, висновок-узагальнення» [6].

Послідовність вивчення ґрунтується на основних принципах дидактики – від простого до складного, що створює умови для індивідуального підходу до навчання, збуджує уяву, активізує мислення.

Розроблена система завдань практичного, дослідницького, творчого характеру, які можна використовувати для диференційованого навчання, доступні для учнів згаданого вікового періоду.

Практико-орієнтована спрямованість змісту навчального матеріалу забезпечує інтеграцію знань, здобутих під час вивчення інших навчальних предметів і дає можливість реалізувати їх в інтелектуально-практичній діяльності учня. Це створює умови для розвитку ініціативності, винахідливості, гнучкості мислення.

Предметно-практичне середовище є основою «формування пізнавальних здібностей молодших школярів, прагнення активно вивчати історію духовно-матеріальної культури, родинних традицій свого та інших народів, а також сприяє формуванню всіх елементів навчальної діяльності (планування, орієнтування в завданні, перетворення, оцінювання продукту, уміння розпізнавати та формулювати завдання, пропонувати практичні способи розв'язання, домагатися досягнення результатів тощо)... Теоретична інформація та практичні завдання представлені у вигляді «запитань, таблиць, фотографій, малюнків» [6].

4.3. Роль електронних підручників для початкової школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Ми скористалися сайтами Інтернету, зокрема сучасними дослідженнями науковця Ю.Шлапак [12].

Електронне навчальне видання як новий вид навчальної літератури прийшло на допомогу сучасному навчальному процесу як «е-підручник» і «е-посібник».

Учені ж вважають, що «кожний е-посібник (е-підручник), незалежно від його змістового наповнення й типології, має відповідати певним вимогам:

оптимальному забезпеченню взаємодії оператора з комп'ютером; досягненню мети й завданням навчання; адаптації до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання; проблемній подачі матеріалу завдань; спрямованості на інтенсивне керування процесом пізнання.

Крім того, при застосуванні е-посібників необхідно враховувати такі чинники: ступінь відповідності інформаційного й технологічного забезпечення посібника навчальній програмі з певного предмета; позитивність впливу мотиваційних орієнтацій на формування в дітей знань і вмінь більш високого рівня; варіативність індивідуалізованих та диференційованих навчальних завдань; інтенсивність використання інноваційних методів навчання» [12].

Ми погоджуємося із думкою науковця в тому, що розроблення сучасних електронних підручників має ґрунтуватися на таких *принципах*:

- «відображення інформації з використанням різних даних: тексту, графіки, аудіо, відео, анімації (мультиплікації);
- забезпечення можливостей пошуку і вибору довідкової інформації;
- об'єктивність та різнобічність системи контролю знань;
- можливість інтерактивного зв'язку учня з учителем за допомогою мережевих технологій» [12].

Сучасні «е-підручники (е-посібники) розробляються за допомогою технології мультимедіа, що виникла на початку 90-х років ХХ ст. на стику багатьох галузей знань. Основною проблемою «використання е-підручників (е-посібників) є складність читання великих текстів. Для розв'язання цієї проблеми підручники містять текстовий і звуковий режими навчання. Текстовий режим можна вважати вдосконаленим аналогом книги, а звуковий – аналогом добре проілюстрованої лекції або навчального відеофільму. Обидва вони є різними способами відображення навчального матеріалу» [12].

Так, у «текстовому режимі матеріал ілюструється схемами, графіками, діаграмами, картами, фотографіями, анімацією і відео. У звуковому режимі відтворюється дикторський текст, який супроводжується озвученими слайд-шоу (послідовна зміна ілюстрацій). Відображений матеріал покликаний концентрувати увагу користувача на найважливіших думках автора. Поєднання візуальної й аудіоінформації значно поліпшує ефективність навчання» [12].

Накопичення матеріалів для наповнення е-підручників з повноцінного навчального курсу може тривати роками. Насамперед це «електронні тексти викладача, які він створює, готуючись до заняття. Потім відскановані матеріали з різних видань, що використовуються в навчальному процесі. Також матеріали з Інтернету». Е-підручник (е-посібник) максимально полегшує розуміння та запам'ятовування (саме активне, а не пасивне) і зазвичай містить «три складові:

1. Презентаційна частина, у якій міститься основна інформація з курсу.

2. Навчальна частина, що містить вправи, методи, прийоми, за допомогою яких інформація перетворюється на знання.

3. Контрольна частина, де представлено тести, відеозадачі, програми опитування тощо [9].

Для того щоб створити електронний підручник, необхідно володіти навичками роботи на ПК на рівні досконалого користувача: знати основи текстових редакторів, програм обробки цифрового відео (AdobePhotoshop, CorelDrow, Paint), опрацювання графіки, відео і звуку» [12].

4.4. Роль зошитів з друкованою основою у здійсненні методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі

Оскільки на сьогодні початкова школа здійснює освітній процес за різними освітніми програмами, відповідно до них сучасними науковцями розроблено цілу серію не лише підручників, а й зошитів з друкованою основою, що за альтернативними програмами служать одночасно і підручниками.

Так, до підручників «Я досліджую світ» авторами розроблено і зошити з друкованою основою з такою ж назвою:

«Я досліджую світ»: робочий зошит для 2 класу ЗЗСО. У 2 ч. Ч. 2 pp-books.com.ua



«Я досліджую світ» 1 клас НУШ Грущинська, Коршунова, Гільберг ... knigosfera.com.ua



«Я досліджую світ»: робочий зошит для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 4 частинах) / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко — К. : Світич, 2018



«Я досліджую світ». 1 клас. Зошит. Ч. 2. До підруч. Бібік Н.М., Бондарчук Г.П. НУШ

«Я досліджую світ.» 1 клас. Зошит. Ч. 2. До підруч. Гільберг Т., Тарнавська С.

«Я досліджую світ» 1 клас. Зошит. Ч. 1. (до підручника Грущинської І.В. та ін.).

Детальний аналіз засвідчує, що, наприклад Робочий зошит із друкованою основою «Я досліджую світ» для 1 класу укладено відповідно до Типової освітньої програми колективу авторів під керівництвом Савченко О. Я. та підручника І.Жаркової та ін. Зошит містить «завдання для формування предметних компетентностей, на відтворення та закріплення знань, творчі завдання і практичні роботи» [6].

Авторські робочі зошити містять «практичні завдання до усіх тем підручника та навчальної програми і дають змогу зробити уроки ефективнішими. Кожен з 4-х зошитів має обсяг 80 сторінок й охоплює матеріал однієї навчальної чверті. Такий значний обсяг необхідний, щоб наповнити практичною діяльністю усі 7 годин на тиждень, передбачених Типовим навчальним планом НУШ-2 для інтегрованого курсу “Я досліджую світ” у 1 класі» [6].

Кожен із чотирьох робочих зошитів містить такі види *завдань*:

- «письмові тематичні інтегровані завдання, які допоможуть закріпити і поглибити знання з мовно-літературної, математичної, природничої, інформатичної, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської й історичної освітніх галузей, спонукати учнів до образотворчої діяльності;

- задачі, що передбачають пошук відповідей на проблемні запитання;
- вправи з елементами для вирізання та вклеювання;
- додаткові завдання для обговорення, розмірковування та узагальнення власного досвіду.

Використовуючи завдання зошита як основу, можна розвинути критичне мислення, винахідливість, творчі здібності дітей» [6].

Варто зауважити, що учителям початкової школи також є запропоновані *додаткові матеріали*, що представляють «інтерактивні презентації, онлайн-завдання, твори мистецтва, мультфільми, а також розробки уроків, практичні поради щодо організації діяльності з дітьми та методичні рекомендації, що допоможуть зробити навчальний процес максимально ефективним» [6].

Зупинимося конкретніше і на робочому зошиті «Я пізнаю світ, Українська мова, Математика», за яким здійснюється освітній процес у школах за програмою «Інтелект України». Як було зазначено вище, ці зошити автоматично служать і підручниками для навчання учнів. Ми проаналізуємо зміст цього зошита у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Скористаємося дослідженнями молодого науковця Л.Шкір'ї.



Так, наприклад, «на 11 день навчання учні 1 класу вивчають *тему уроку* «Наполегливість і старанність – запорука успіху».

Перед учнями постає завдання, вміщене у зошиті з друкованою основою:

1. Прочитай вислів Розумниці. Чи збігається твоє ставлення до школи зі ставленням Розумниці? Розфарбуй личко поряд з обраною відповіддю. Обґрунтуй свою відповідь. У запропонованих відповідях учні обводив свою відповідь:

Так, збігається.

Ні, не збігається.

У чомусь збігається, а в чомусь – ні.

Потім у групах запропоновано розкрити один одному інформацію про те, як діти щоранку зустрічають своїх нових друзів з метою переконання Незнайка як казкового героя, що завітав на урок, що дуже негарно бути насупленим. Запропоновано укладачами учням виконати вправу «Фотоапарат» з метою запам'ятовування фрази «Успішно навчаються лише наполегливі й старанні учні» [7].



Пропонується прислів'я Розумниці: «Не кажи «не вмію» - кажи «навчуся»!».

Далі відповідно до запропонованих завдань на уроці учні мають рухатися на фізкультхвилиниці і виконувати завдання Читайлика, зміст якого подаємо нижче:

«Прочитай інформацію в рамочці. Розкажи з пам'яті.

Щоб бути успішним / успішною, необхідно читати уважно та швидко, розуміючи й запам'ятовуючи текст» [7].

На 12 день навчання в 1 класі учні продовжують вивчати тему «Наполегливість і старанність – запорука успіху». Доречною, на наш погляд, є «вправа для роздумів «Школа – це радість». Учні замальовують малюнок із зображенням школи за допомогою яскравих кольорів: блакитного, зеленого, жовтогогарячого. А потім, прочитавши вислів Розумниці, приступають до виконання завдання – розфарбовування малюнка, запропонованого авторами – розробниками.



Виконуючи це завдання, учні з'ясовують, чи доброзичливі діти, які зображені на малюнку, аргументовано доводячи свої відповіді. Далі на дітей чекає Хвилинка Знайка з метою пригадування початку розповіді про Демосфена, зміст якого наводимо нижче:

«Демосфен став популярним промовцем завдяки вмінню долати труднощі. Після провалу на виступі він тренувався щоденно по 5-6 годин. Щоб позбутися шепелявості, Демосфен декламував вірші, тримаючи в роті камінці. Голос він зміцнював, гучно співаючи в горах» [7].

Варто зауважити, що цей текст допомагає учнів навчатися долати труднощі.

Також Читайлик як один із героїв цього зошита радить прочитати подану інформацію в рамочці і відтворити її з пам'яті:

«Щоб бути успішним/ успішною, необхідно читати уважно та швидко, розуміючи й запам'ятовуючи текст» [7; 8].

Учні мають розмірковувати, як потрібно читати, щоб розуміти текст, виконуючи вправу «Фотоапарат».



Зазначаємо, що на 13 день навчання в 1 класі учні вичають *тему уроку «Я – успішний, я – успішна»*.

Особливо доречним, на наш погляд, є завдання – вивчити напам'ять куплет пісні «Шлях до успіху», покладеної на музику Євгеном Пастуховим на слова Олени Скринник:

«Успіх у навчанні прийде, знаю я, якщо завжди поруч пісенька моя:
Висловиш бажання – з дії починай, попри всі негоди рук не опускай!».

Ми подаємо зміст усієї *пісні «Шлях до успіху»*:

Якщо негаразди – завжди пам'ятай:

попри всі негоди рук не опускай!

Успіху той вартий, хто себе здолав,

хто з шкільної парти знає ці слова...

Приспів:

Не кажи «не вмію», а кажи «навчуся!».

І тоді ти в добрім гуморі і дусі,

і тоді вдається все, що хочеш ти,

і тоді напевно прийдеш до мети!

2 куплет

Успіх у навчанні прийде, знаю я,

якщо завжди поруч пісенька моя:

Висловиш бажання – з дії починай,

попри всі негоди рук не опускай!



[8. С. 92].

Наступна *тема уроку «Я – успішний, я – успішна»* містить логічне продовження. Так, учні працюють над висловом Дейла Карнегі і «саджають» кожне слово у свій човник, а потім читають вислів за допомогою прийому стеження: «Сильне бажання чогось навчитися – це вже половина успіху». Учні мають пояснити, як вони розуміють наведений вислів, повторюють слова пісні «Шлях до успіху» і співають.

Варто зауважити, що під час проведення серій уроків на закріплення цієї теми, учням також було запропоновано прочитати вислів Аль Пачіно, «посадивши кожне слово в човник»: «Ключ, до успіху – у бажанні». Учні

пояснюють його зміст, мають навести приклади із життя.

Продовжуючи вивчати тему *«Наполегливість і старанність – запорука успіху»*,



на цей урок у гості приходять Кнопочка, яка сама склала вірш про школу («Нас за руку мама й тато привели у перший клас. Перша вчителька зі святом привітала радо нас. Скільки діток ясноголюх – стільки друзів маю я! Рідна школо, рідна школо, ти для нас – нова сім'я»). Учні замислюються над запитанням «Чому дівчинка називає школу рідною», розфарбовують личка поряд з обраними відповідями:

У школі почуваюся затишно.

У школі смачно годують.

У школі учнів завжди раді бачити вчителі й однокласники.

Автори зошити пропонують розфарбувати личка біля відповідей, що збігалися із їхніми.

© Друзі;

© знання;

© чиста дошка;

© помальовані парти;

© гарний настрій;

© радість [7; 9].

Учні пригадують правила вихованих учнів і з'ясовують, чи дотримуються вони їх. Також діти обводять варіант з улюбленим прислів'ям Розумниці:

«А Без наук – як без рук.

Б Науки не носити за плечима.

В Не кажи «не вмію» — кажи «навчуся!» [7; 9].

Далі учні рухаються на фізкультхвилини і виконують завдання Читайлика з метою відтворення його з пам'яті:

«Щоб бути успішним/успішною, необхідно читати уважно та швидко, розуміючи й запам'ятовуючи текст».

Серія уроків про створення ситуації успіху продовжується уроком на тему *«Успіх – це вміння не здаватися»*.

Учні засвоюють інформацію, яку читає диктор, і є відображеною на телевізорі: «Успішно навчаються ті учні, які наполегливо прагнуть засвоїти правила (інформацію)» [7; 9].

Учні засвоюють третє правило успішних учнів, відтворюючи його з пам'яті, а потім співають улюблену пісню Розумниці «Шлях до успіху» (музика Євгена Пастухова, слова Олени Скринник), активно включаються до виконання Хвилинка Знайка, пригадуючи, що вони знають про Демосфена:

«Завдяки вмінню долати труднощі Демосфену вдалося стати видатним промовцем. Це свідчення того, що успіх залежить від наполегливості, тобто вміння не здаватися, коли щось не виходить. Потрібно тільки не шкодувати для подолання труднощів ані зусиль, ані часу».

Виконуючи завдання Питайлика, учні формулюють на свій розсуд гасло, завдяки якому Демосфен став видатним промовцем.

На кінець уроку, підводячи підсумок, учні пригадують слова вивчених куплетів пісні «Шлях до успіху» і заучують наступні куплети, зміст яких поданий нами вище [9].

Вартим уваги, вважаємо, є вичення також і такої пісні, як «Усмішка», покладеної на музику Миколи Ведмедері на слова Надії Красоткіної. Учням подобалося співати, вони глибоко вдумувалися у її зміст:

1 куплет

«Нам усмішка в житті допомагає,
дарує ласку і людське тепло.
Вона, як сонце, шлях нам осяває,
щоб світло у житті усім було.

Приспів:

Усмішка, усмішка сонечком сяє,
творить прості чудеса і доброту
у серцях викликає –
в усмішці справжня краса».



[9, с. 76]

2 куплет

«Всміхнуся я – і люди усміхнуться,
веселка в небі радо зацвіте,
пісні пташині всюди розіллються,
зашепотить колосся золоте.

Приспів:

Якщо всміхаюсь людям з добротою,

мені по світу веселіше йти.

Усмішкою ласкавою,

простою людей я підкорю і всі світи» [9, с. 76].

На 24 день навчання в школі учні вивчають *тему уроку «Без труда нема плода»*. Вони «читають улюблене прислів'я Розумниці, пояснюють, як вони його розуміють, роздумують, чи збігалася їх думка з улюбленим прислів'ям Розумниці. Учні розфарбовують личко поряд з обраною відповіддю, у парах пояснюють свій вибір:

Так, збігається.

Ні, не збігається.

У чомусь збігається, а в чомусь – ні.



» [7].

Під час опрацювання Хвилинки Знайка учні читають текст і переказують його однокласникам. Зміст тексту наводимо нижче:

«Успіх у навчанні залежить від уміння долати труднощі, тобто не здаватися, коли щось не вдається. Наприклад, якщо ти не можеш розв'язати задачу, то не кажи: «Я не вмію», «Мені не вдається», «Я не хочу цього робити», а продовжуй шукати відповідь» [9].

Варто зазначити, що розроблені завдання для проведення уроків «Я пізнаю світ» допомагають учням відчувати радість, бути зосередженими, уважними, спостережливими.

II. Завдання для самостійного пошуку

Репродуктивний рівень:

2.1. Тезисно законспектуйте зміст реформування початкової освіти у сучасних школах України, вміщений в сучасних нормативних освітніх документах.

Частково-пошуковий рівень:

2.2. Доберіть бібліографію до цієї теми.

2.3. Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень:

а) «Сучасний підручник: яким йому бути?»;

б) «Сучасний підхід до укладання зошитів з друкованою основою»;

2.4. Опрацюйте чинні підручники для початкової школи з метою отримання інформації про наявність у них завдань творчо-ігрового характеру, пов'язаного із здоров'язбережувальними технологіями.

2.5. Зберіть матеріал для проведення різних видів аналогій, ігор, тренінгів, мозкових атак, моделювання (теми уроків та класи – на вибір).

Творчий рівень

2.6. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть мультимедійну презентацію про різноманітність інтегрованих підручників, за якими здійснюється освітній процес навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

2.7. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть мультимедійну презентацію про різноманітність зошитів з друкованою основою, за якими здійснюється освітній процес навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

III. Практична частина

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схеми зілюструйте зміст реформування початкової освіти у сучасних школах України, вміщений в сучасних нормативних освітніх документах.

Парна робота

3.2. Використовуючи розроблену мультимедійну презентацію про різноманітність інтегрованих підручників, за якими здійснюється освітній процес навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі, розкрийте їх важливість та визначте прерогативу.

Групова робота

3.3. Використовуючи розроблену мультимедійну презентацію про різноманітність зошитів з друкованою основою, за якими здійснюється освітній процес навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі, розкрийте їх важливість та визначте прерогативу.

Кооперативно-групова робота

3.4. Презентуйте модель різноманітності підручників та зошитів з друкованою основою, за якими здійснюється освітній процес навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

3.5. Використовуючи «три складові» електронних підручників (презентаційна частина, у якій міститься основна інформація з курсу; навчальна частина, що містить вправи, методи, прийоми, за допомогою яких інформація перетворюється на знання; контрольна частина, де представлено тести, відеозадачі, програми опитування тощо, розробіть сторінку самостійно. До уваги беріть основи текстові редактори, програми обробки цифрового відео (AdobePhotoshop, CorelDrow, Paint), графіки, відео і звуку.

Література

Основна

1. Державний стандарт початкової освіти / Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7 – С. 1-18.

3. Закон України «Про освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Концепція Нова українська школа: Режим доступу / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
5. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.
6. Нова українська школа Підручник «Я досліджую світ» для 1 класу http://www.gramota.kiev.ua/books/2019_doslidjSvit_2kl

Додаткова:

7. Шкіря Л. Впровадження ідей «Школи Радості» С.Френе у процесі навчання природознавства Нової української початкової школи / Людмила Шкіря // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє». – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. – Ч. 1. – С. 101-104 .
8. Я пізнаю світ. Українська мова. Математика 1 клас: зошит з друкованою основою. Тиждень 11 / І.В. Гавриш, Л.М.Булахова, Г.О.Жук, С.О. Доценко, Г.О.Калиновська, Т.В.Шпіт. – Харків : Інтелект України, 2019. – 72 с.
9. Я пізнаю світ українська мова. Математика 1 клас: зошит з друкованою основою. Тиждень 16 / І.В. Гавриш, Л.М.Булахова, Г.О.Жук, С.О. Доценко, Г.О.Калиновська, Т.В.Шпіт. – Харків : Інтелект України, 2019. – 76 с.
10. Я пізнаю світ Українська мова. Математика 1 клас: зошит з друкованою основою. Тиждень 44 / І.В. Гавриш, Л.М.Булахова, Г.О.Жук, С.О. Доценко, Г.О.Калиновська, Т.В.Шпіт. – Харків : Інтелект України, 2019. – 86с.
11. Химинець В. Інновації у початковій школі / В.Химинець, М.Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 307 с.
12. ШлапакЮ, Електронний підручник (посібник): стан і перспективи в Україні http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3840:elektro-nnij-pidruchnik-posibnik-stand-i-perspektivi-v-ukrajini&catid=81&Itemid=415

Практичне заняття № 5

Форми та методи навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Мета: ознайомити студентів із формами та методами навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Ключові поняття: форми організації навчання, колективна форма навчання, індивідуальна форма навчання, парна форма навчання, групова форма навчання, кооперативно-групова форма навчання, критичне мислення, ігрові методи, проектна діяльність, учні початкових класів.

Студент повинен:

Знати: основні поняття теми.

Вміти: розкривати форми організації навчання у сучасній початковій школі; висвітлювати методику соціальної та здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи під час проведення інтегрованих уроків з навчального предмету «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ»); розкривати роль формування критичного мислення в учнів початкових класів з окресленої проблеми; студіювати перевагу ігрових методів під час здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи та вміти застосовувати проектну діяльність у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

План

5.1. Форми організації навчання у сучасній початковій школі.

5.2. Методика соціальної та здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи під час проведення інтегрованих уроків з навчального предмету «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ», «Всесвіт»).

5.3. Роль формування критичного мислення в учнів початкових класів з окресленої проблеми.

5.4. Перевага ігрових методів під час здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.

5.5. Впровадження проектної діяльності у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

Теоретичні відомості

5.1. Форми організації навчання у сучасній початковій школі

У Методичних рекомендаціях для вчителів на 2018/19 рік [14] зазначено, що «на основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування в довільній, зручній для використання формі, з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо.

Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя» [14].

Автономія вчителя має бути забезпечена «академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання» [14].

Сучасний урок основ здоров'я, навчальне заняття чи «міні-урок» є заняттям демократичним. Його проводять не для учнів, а разом із ними. Його характеризує не навчання словом, а навчання справою. Це перш за все «урок, на якому створено реальні умови для інтелектуального, соціального, морального становлення особистості. Його концепція базується на особистісно орієнтованих цінностях освіти, коли навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють» [5; 14].

Характеристика сучасного уроку:

- «на сучасному уроці немає місця нудзі, страху і злості від безсилля;
- на сучасному уроці панує атмосфера інтересу, довіри і співробітництва;
- на сучасному уроці є місце кожній дитині, тому що сучасний урок – запорука його успіху в майбутньому».

Освітні вимоги до уроку:

- «цілеспрямованість уроку;
- раціоналізація й диференціація інформаційного наповнення уроку: науковість та структурування змісту;
- обґрунтований вибір засобів, методів і прийомів, орієнтованих на навчання, що розвиває особистість;
- оптимальне сполучення репродуктивних і продуктивних методів навчання (проблемний, частково-пошуковий, дослідницький);
- діалогічність методів, орієнтація їх на самостійність і активність учнів у процесі навчання;
- розмаїтість форм організації навчальної діяльності учнів;
- варіативний підхід до формування структури уроку;
- реалізація на уроці в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів» [17].

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників. На сьогоднішній день основною формою освітнього процесу є урок або «міні-урок» або навчальне заняття. Оскільки соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь Державного стандарту початкової школи [2] є інтегрованою з іншими галузями, ми розглядаємо її в системі інтегрованого уроку або як фрагменту навчального заняття.

5.2.Методика соціальної та здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи під час проведення інтегрованих уроків з навчального предмету «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ»).

Так, важливе місце займають «уроки-екскурсії, уроки на свіжому повітрі, які, окрім дидактичної мети, реалізують завдання соціокультурного розвитку дитини, сприяють формуванню в неї емоційного інтелекту. Такі заняття можна урізноманітнити іграми-змаганнями, конкурсами тощо. У разі проведення нестандартних форм організації навчального процесу (уроків-екскурсій, уроків-імпровізацій, уроків-ігор, уроків-театралізацій тощо) у Класному журналі доцільно вказувати форму проведення уроків».

Зауважуємо, що «практичне спрямування уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ», «Я пізнаю світ», «Всесвіт» передбачає відпрацювання учнями конкретних соціальних та здоров'язбережувальних навичок і умінь, належних поведінкових дій, їх мотивацію на здоровий і безпечний спосіб життя, розв'язання конкретних навчальних і життєвих ситуацій. Види діяльностей, що спрямовані на формування ціннісного ставлення до життя і здоров'я власного та інших людей, реалізують в інтегрованому курсі завдання освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна». У структурі уроків інтегрованого курсу варто передбачити навчально-пізнавальну та оздоровчо-рухову діяльність учнів» [14].

Отже, вчитель має право самотійно переносити теми уроків відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти в «навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого

середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів. З метою створення умов для проєктної діяльності учнів, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики навчальний заклад визначає самостійно» [14].

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), тривалість навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, інші форми організації освітнього процесу встановлюються закладом загальної середньої освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою.

Організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Новий Державний стандарт початкової освіти, «регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу». Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: «реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо» [14].

Ми акцентуємо увагу, що у документі укладачами простудійовано та запропоновано *основні форми організації освітнього процесу*. Ми повністю погоджуємося із думкою сучасних науковців – укладачами програми, що в освітньому процесі початкової школи варто використовувати інноваційні, зокрема інтерактивні форми і методи навчання, а саме: дослідницькі, інформаційні, мистецькі проєкти, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, моделювання, ситуаційні вправи, екскурсії, дитяче волонтерство тощо [2], при чому здійснюючи індивідуальну, парну, групову, колективну та кооперативно-групову форми навчальної діяльності.

Для «профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів 1-х класів у процесі навчальної діяльності учнів необхідно через кожні 15 хвилин уроку проводити фізкультхвилинки, що складаються з динамічних, дихальних вправ, вправ для збереження зору, пальчикової гімнастики тощо. Учитель повинен весь час стимулювати учнів дотримуватись правильної постави під час виконання письмових робіт за партою. Упровадження педагогіки партнерства,

компетентнісного й інтегративного підходів в освітній процес передбачає активне включення дітей в організацію навчального дня» [14].

Концепцією Нової української школи та Державним стандартом початкової освіти передбачено, що в шкільному житті зросте частка групової ігрової, проєктної і дослідницької діяльності, мають бути урізноманітнені варіанти упорядкування освітнього середовища. Крім класичних варіантів класних кімнат, доцільно використовувати мобільні робочі місця, які можна легко трансформувати для групової роботи. У плануванні і дизайні освітнього середовища першорядним має бути спрямування на розвиток дитини і мотивації її до навчання. На учаснському етапі важливу роль відіграють музейні уроки чи навчальні заняття в музеях.

Кілька разів на тиждень у спеціально відведеному місці проводяться *Ранкові зустрічі* як зустрічі на початку дня учнів класу з педагогом. Методика проведення ранкових зустрічей може бути різною.

Наприклад, «сидячи в колі один проти одного, кожна дитина вдумливо і поважно вітається з іншими дітьми, після чого впродовж короткого часу ділиться власним досвідом зі своїми товаришами, які з повагою слухають її, ставлять свої запитання та коментують. Після цього вся група бере участь у короткій груповій вправі, спрямованій на розвиток академічних навичок, почуття команди та відчуття єдності. Ранкова зустріч закінчується обміном щоденними новинами, які зазвичай готує педагог, щоб представити навчальні завдання дня.

Ранкова зустріч – це запланована, структурована зустріч, яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності. Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15-25 хвилин на початку дня, аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день у школі.

Сучасні науковці виокремлюють чотири основні компоненти ранкової зустрічі:

1) *Вітання*. Учні разом із вчителем (асистентом учителя, якщо він є) розміщуються в колі. Усі діти вітаються, усі звертаються один до одного на ім'я, що допомагає створити атмосферу дружби та приналежності до групи. Вітання створює спокійний і розважливий настрій для наступного елемента зустрічі.

2) *Групове заняття*. Розпочинається після спокійного обмірковування інформації. У класі створюється відчуття єдності, радості через виконання пісень, участі в іграх, коротких і швидких заняттях. Ігри та заняття, позбавлені елементів суперництва, кооперативні за суттю, враховують індивідуальний

рівень розвитку певних навичок дітей. Такі групові заняття, здебільшого, пов'язані з навчальною програмою чи темою, яка в цей час вивчається в класі.

3) *Обмін інформацією*. Учні висловлюють свої думки, обмінюються ідеями та пропонують важливі для них теми для обговорення. Діти мають змогу дізнатися щось один про одного. Обмін інформацією допомагає розвивати навички, які дають змогу навчатися впевнено говорити й слухати. Кожна дитина може поставити запитання чи прокоментувати, а учень, який повідомляє інформацію, відповідає на запитання та коментарі товаришів.

4) *Щоденні новини*. Це коментування письмового оголошення, яке щодня вивішується на відповідному стенді чи дошці. Письмове оголошення налаштовує учнів на те, що має вивчатися цього дня, а також дає можливість обміркувати події та навчання попередніх днів» [1].

Такі заняття дають дітям змогу розвивати соціальні та навчальні навички, поєднуючи соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток кожного учня. Повторення позитивного досвіду сприяє розвитку доброти, емпатії та інклюзії, а також дає результати як у спільноті класу, так і поза його межами.

Створення позитивного настрою

Позитивний настрій у класі створюється завдяки:

- «атмосфери довіри;
- відчуття приналежності до спільноти;
- участі в прийнятті рішень;
- доброти та заохочення з боку однолітків;
- вільного від критики ставлення вчителя;
- очікування конкретних результатів;
- справедливості та неупередженості» [17].

Групові заняття

“Музичні стільці”. «Коли грає музика, учні ходять навколо стільців, розставлених колом. Коли музика припиняється, кожна дитина має сісти на стілець. Якщо стільців недостатньо, діти вирішують, яким чином знайти кожному місце. Після кожного такого етапу один стілець забирають, аж поки не залишиться лише кілька стільців, на які мають сісти всі учні».

“Доторкнись до синього”. Учні можуть розпочати «гру в колі, але потім їм потрібно мати можливість вільно пересуватися. Ведучий розпочинає гру словами: “Доторкнись до синього!” (можна використовувати набір кольорових карток). Учні мають торкнутися синього кольору на своєму одязі або на одязі інших. Вони можуть торкатися пальцем, коліном, ліктем, головою тощо. Потім ведучий називає інший колір, наприклад: “Доторкнись до червоного!”. Діти, продовжуючи триматися за предмет синього кольору, мають водночас зуміти торкнутися червоного кольору. Протягом гри спонукайте дітей допомагати

один одному торкатися відповідних кольорів. У цій грі немає тих, які програли або вибули з гри! Ця гра – зусилля усієї групи. Якщо хтось не в змозі втримати рівновагу або падає, гра починається спочатку.

Групові заняття під час ранкової зустрічі дуже добре проводити після спокійного обмірковування періоду обміну інформацією, коли діти готові до участі в активніших видах діяльності. Групові заняття менш структуровані, аніж такі компоненти ранкової зустрічі як вітання та обмін інформацією, і спрямовані на задоволення притаманного дітям бажання рухатися» [17].

Правила класу – це позитивні висловлювання, що окреслюють принципи поведінки учнів у класі, які сприяють вирішенню етичних проблем, що можуть виникати в навчальному закладі. Діти, дотримуючись принципів, які вони розробляють для класу, демонструють відповідальність і незалежність.

Коли учні беруть участь у створенні правил, у них виникає почуття причетності до спільної справи. Вірогідніше, що діти виконуватимуть правила, які вони створили самі, аніж підкорюватимуться правилам, нав'язаними іншими. Після розроблення правил їх друкують на плакаті та розміщують на видному місці в класі, де учні можуть їх часто бачити. Важливо також час від часу переглядати правила – деякі з них можуть втратити свою актуальність, натомість може з'явитися потреба у створенні нових. Це дає можливість дітям зрозуміти, що правила, якими б хорошими вони не були, не є вічними й потребують перегляду і переоцінки.

У «Новій українській школі» змінився підхід до *оцінювання*. Замість ранжування учнів оцінювання слугує одним з інструментів для аналізу індивідуального поступу учнів. Учителі застосовують палітру засобів для збору інформації: *поточне оцінювання досягнень, спостереження, портфоліо учнівських робіт*» [1].

У початковій школі є можливість інтеграції математичної і природничої, гуманітарної і художньо-естетичної освіти. *Інтеграція навчальних предметів у початковій школі* – це вимога часу, це творчість, самобутність, мистецтво педагога. Інтегрований урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність й ініціативу учнів, такий урок дає змогу підводити дітей до усвідомленої та емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати думки.

Інтегрований урок «об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного й емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Він спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках та відповідних їм навчальних предметах» [17; 19].

Головною метою інтегрованих уроків є:

- «формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їхньої пізнавальної діяльності;
- підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів;
- виявлення здібностей учнів та їхніх особливостей;
- формування навичок самостійної роботи школярів із додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами;
- підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчають;
- ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання» [21].

Щоб набувати компетентностей, школярі вчаться за *діяльнісним підходом* – тобто частіше щось роблять, замість сидіння за партами і слухаючи вчителя.

Використання різних видів діяльності в освітньому процесі та позакласній роботі сприяє ефективному формуванню соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей молодших школярів.

Впроваджуючи *ідеї народної педагогіки*, потрібно використовувати «потенціал народної творчості (ігри, прислів'я, приказки, притчі, казки). Шляхом застосування діяльнісних методів навчання, можна розвинути здатність до співпраці, толерантні стосунки прищепити школярам повагу, доброту та сприяти зміцненню колективу класу». Однією з ефективних форм класної та позакласної роботи, що сприяє формуванню соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей є *«театралізація»*, за допомогою якої школярі вчаться проживати різні життєві ситуації, краще пізнають себе й соціум, формується адекватна соціальна поведінка, створюються умови для виховання особистості» [17].

Також варто звернути увагу на практичні методи навчання шляхом проведення *практичних робіт*, що передбачають організацію досвіду позитивної поведінки (виготовлення подарунків, сюрпризів для товаришів, відвідування хворого однокласника, допомога в навчанні). Важливо помітити прагнення кожного учня до позитивних вчинків, вияв доброго ставлення, протидії злу, умисної шкоди тощо.

Соціальна та здоров'язбережувальна компетентності молодших школярів формується не лише під час навчання, а й у родині, колі друзів, під впливом засобів масової інформації тощо.

Отже, використання різних методів та прийомів роботи для формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів буде успішним за умови:

- «комплексної, цілеспрямованої діяльності;
- при взаємодії школи та сім'ї;

- з урахуванням механізмів впливу соціокультурного середовища на особистість;

- шляхом залучення школярів до суспільно-корисної діяльності, забезпечивши сприятливі умови для навчально-пізнавальної діяльності та спілкування з оточуючими» [11].

Необхідно звертати увагу на формування у дітей звички приязно ставитися одне до одного, надавати допомогу, рахуватися з колективом. Для досягнення своєї мети варто використовувати такі *методи та методичні прийоми*:

- гру;
- казкотерапію;
- імпровізацію тощо.

З метою розвитку соціальних навичок, толерантних стосунків на заняттях та під час перерв можна використовувати такі *ігри*:

«Казкове лото» - скласти послідовність кадрів казки;

«Плутанина» - визначити, з якої казки герой;

«Що я роблю» - відтворення дій, притаманних герою.

Метод казкотерапії – «використання казок для розвитку особистості, творчих здібностей дітей. У казці можна знайти повний перелік людських проблем і шляхи їх вирішення. Читаючи казки, людина накопичує «банк життєвих ситуацій» [11].

З метою «формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей вихованців доцільно використовувати такі методи формування свідомості (переконання, пояснення, розповідь, бесіда) та методи організації діяльності і формування досвіду поведінки (привчання, педагогічна вимога, вправа, громадська думка, виховні ситуації)» [10; 12; 13].

Так, з метою формування «здоров'язбережувальної компетентності можна, наприклад, використати ігрову вправу «Лист хворому». Мета: вчити дітей надавати підтримку близьким, виховувати добре ставлення до однолітків, виховувати милосердя. А ігрова вправа «Лист мурашки «Чому я такий?» діти самі вирішують, що їм розповісти про свої позитивні або негативні якості. З метою формування самооцінки особистості добре прислужаться ігрові вправи «Ласунка йде до школи» та «Чарівні окуляри» (мета: допомогти дитині побачити в кожній людині позитивні риси характеру)» [8].

Оскільки формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів є ефективним засобом позитивної мотивації здорового способу життя, то при організації роботи в школі з цього приводу доцільно використовувати як *традиційні, так і нетрадиційні методивиховання*.

Так, використання традиційних методів допоможуть учням у «засвоєнні знань про норми моральності, сформуують систему моральних уявлень і понять,

оцінок, перетворювавтимуть моральні поняття на переконання ведення здорового способу життя, як-от: роз'яснення, переконання, позитивний і негативний приклади. У цю групу ввійдуть і методи вироблення звичок, контролю і самоконтролю, формування громадської думки, творчі ігри, виховні ситуації тощо» [12].

Одне з найважливіших завдань сучасної школи – навчити дітей берегти і зміцнювати своє здоров'я. Для формування «здоров'язбережувальної компетентності та позитивної мотивації до здорового способу життя учнівської молоді вчителями і батьками можна створити Школу сприяння здоров'ю, в межах якої проводяться різноманітні заходи, які сприяють здоровому способу життя» [10].

5.3. Роль формування критичного мислення в учнів початкових класів з окресленої проблеми

Сучасний ринок праці вимагає від випускника здатності застосовувати теоретичні знання у нестандартних життєвих ситуаціях, що постійно змінюються. Ринок праці вимагає від сучасної людини вміння навчатися упродовж усього життя, критично мислити, працювати в команді [18].

В Концепції «Нова українська школа» критичне мислення відносить до наскрізних умінь, що пронизують усі компетентності. Учні повинні вміти осмислювати інформацію, відкидати те, що не має відношення до справи. Одже, школа повинна вчити мислити.

Відповідно до базової моделі формування критичного мислення здійснюється за трьома етапами:

«І. Виклик (актуалізація)

ІІ. Осмислення (вивчення нового матеріалу)

ІІІ. Рефлексія (консолідація).

На кожному з цих етапів доцільно використовувати певні вправи» [18].

Наприклад, на етапі уроку «Виклик» доцільно використовувати *вправи*: «Мозковий штурм», «Шість розумних капелюхів», «Дискусії» тощо.

Активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищенню їх інтересу до знань, поглибленню та свідомому засвоєнню знань з питань охорони здоров'я сприяє «подача наукової інформації в незвичайній алегоричній формі – в формі казок, легенд, притч, які мають інформаційне та емоційне збагачення сприйняття, мислення і почуттів школяра завдяки використанню цікавого матеріалу, що дає можливість різнобічно пізнати певну проблему, пов'язану зі збереженням і зміцненням здоров'я. Використання біологічних казок, легенд, притч є незамінним для реалізації програм щодо формування здорового способу життя, профілактики негативних явищ, проявів девіантної поведінки. В

них поєднується наукова інформація, естетична насолода, розуміння сенсу життя та здоров'я в житті людини. Казкові та стародавні історії активізують пам'ять, роблять вивчення та закріплення нового матеріалу цікавим, живим, емоційно насиченим. В казках, легендах, притчах міститься значний освітній та виховний потенціал» [17].

Так, при вивченні теми «Особиста Гігієна» доцільно використати казку «Про дівчинку Марійку та бабусю Гігієну», на етапі «Осмислення матеріалу» - вправи: «Фішбоун», «Карта пам'яті», «Фішбоун» (Рибна кістка). Наприклад, так звана «рибна кістка» дозволяє учням «розбити» загальну проблемну тему на низку причин та аргументів. Цей метод є ефективним при вивченні тем: «Шкідливі звички», «Надзвичайні ситуації», «Безпека в побуті» [17; 18].

Широко використовується метод концептуальних карт або карт пам'яті або кластери з метою асоціацій. Наведемо приклади інтерактивних вправ, які формують критичне мислення в учнів.

Сенкан

«Це «п'ять натхнень» або «п'ять талантів» використовується на етапі «Рефлексії».

Правила написання такі:

Перший рядок – іменник, або поняття, яке власне і потрібно осмислити.

Другий рядок – два прикметника. Вони дають опис властивостей або ознак вибраного для сенкану предмета чи об'єкта.

Третій рядок – три дієслова: дії, які виконує цей об'єкт.

Четвертий рядок – речення із чотирьох слів, яке передає особисте ставлення автора сенкану до предмету чи об'єкту.

В п'ятому рядку міститься одне слово – синонім іменника або асоціації до цього слова.

З метою активізації творчих здібностей учнів можна проводити як індивідуальну форму роботи (домашнє завдання, практична вправа), так і групову. Потрібно формулювати знання чітко, коротко, відокремлювати найголовніше».

Дерево рішень

Практична робота «Дерево рішень» представляє «чарівне дерево, яке має різні контури зліва і справа. На ньому можуть дозрівати плоди. Корені цього дерева – це рішення, а плоди – результат рішень: соковитий плід або суха мертва гілка. Все залежить від учасників!

Наприклад, учні вирішують, що будуть їсти багато солодкого, солоного, гострого, жирного, тому що вони це люблять, то в лівій частині дерева, це один з чорних сухих коренів, які має сухі мертві гілки.

Якщо учні приймають рішення – раціонально і різноманітно харчуватися, виконують правила гігієни, відмовляються від шкідливих звичок, то їх вибір корінь з правої частини дерева, потужний, живий, наповнений соками, який живить всім необхідним плоди та листя. В результаті ця частина дерева – зелена з красивими здоровими плодами» [17; 18].

5.4. Перевага ігрових методів під час здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи

Одним з найперспективніших шляхів виховання активних учнів, озброєння їх необхідними вміннями і навичками є впровадження активних форм і методів навчання, серед яких провідне місце займають навчальні ігри.

Сюжетно-рольові ігри. Їх мета – набути досвіду дій шляхом гри, допомогти навчитися через досвід і почуття. Сюжетно-рольова гра виступає «технологією апробації дитиною майбутніх соціальних ролей; може також використовуватися для отримання конкретних навичок поведінки. Вона імітує реальність, надає можливість учасникам діяти «наче справді» [8]. У сюжетно-рольовій грі відсутній готовий сценарій, опис дій і вчинків героїв. Учасникам гри пропонується «ситуація, яка потребує від них, відповідно до обраної ролі (пасажира, покупця, господаря), самостійно обрати способи поведінки та будувати взаємини з партнерами по грі на основі засвоєних правил етикету. Ті психічні стани, які гравці переживають під час гри, закарбовуються у свідомості і пізніше відіграють провідну роль у процесі самовизначення особистості, пошуку її власної ідентичності. При чітко продуманій організації такі ігри дають для соціалізації школяра значно більше, ніж хороше оповідання чи бесіда» [8].

Ми погоджуємося із думкою сучасних педагогів-практиків, зокрема Т.Бережиленко, в тому, що, коли вчитель використовує на уроці «елементи гри, то в класі створюється доброзичлива обстановка, бадьорий настрій, бажання вчитися. Плануючи урок, учитель має звертати увагу на всіх учнів, добирати ігри, які були б цікаві й зрозумілі» [18].

В іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри у дитини виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, прагнення до знань, розвиває фантазію, розширює свої пізнавальні можливості, виховує особистість. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

Наприклад, «гра «Яку фірму можна відкрити?»: дітям пропонується зображення інструментів, а вони визначають сферу їх застосовування. Задача від Бджілки-працівниці та Їжачка-банковичка сприяють вмінню правильно орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях, вчать діловитості, підприємливості.

Ділова гра «Кухарі». Діти об'єднуються в групи за допомогою вправи «Фруктовий салат». Кожна група допомагає білочці зліпити якомога більше горіхових колобків з пластиліну та квасолі.

Методика гри «Мозкова атака» запозичена з телевікторини «Що? Де? Коли?». Одержавши запитання чи завдання, учасники гри протягом однієї хвилини висловлюють різноманітні гіпотези, дискутують, віддаючи перевагу тій чи іншій ідеї, а по закінченню часу пропонують свою відповідь як єдине рішення.

Щоб зміцнити колектив класу та розвивати толерантні стосунки, доцільно обрати народну творчість та творчість народів світу – це ігри, прислів'я, приказки, притчі, казки та ін. Наприклад: «Не плюй в колодязь – пригодиться ще води напитися», «Старайся не хворіти, щоб не бути обузою для своїх рідних» [8].

Для того, щоб учні краще оволодівали засобами емоційної виразності (інтонація, міміка, жести, характерні рухи, поза, хода), доцільно використовувати ігрові вправи: «Різна ходьба», «Хто я?», а також вправи такого виду:

- «виконати з різною інтонацією пісеньку Колобка (радісно, сумно, здивовано);

- зобразити мишенят веселих, танцюючих та сумних, пригнічених, які залишилися без пиріжків (казка «Колосок»))» [8].

Отже, ігрові методи навчання дозволяють вирішувати наступні завдання:

- «активно включати кожного учня в процес засвоєння навчального матеріалу;

- підвищувати пізнавальну мотивацію;

- формувати навички успішного спілкування (уміння слухати і чути один одного, вибудовувати діалог, ставити питання на розуміння);

- розвивати навички самостійної навчальної діяльності;

- виховувати лідерські якості;

- уміти працювати з командою і в команді;

- переймати на себе відповідальність за спільну і власну діяльність по досягненню результату» [17; 19].

5.5. Впровадження проєктної діяльності у процесі наавчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Серед сучасних методів і технологій, які широко використовуються в освітньому процесі початкової школи, не менш важливе значення для формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей молодших школярів займає *проектна діяльність*.

Робота над проектом дозволяє сформувати вміння «працювати з різноманітними інформаційними джерелами, проводити спостереження та робити висновки, залучитися до пошукової діяльності, підвищувати пізнавальну активність у засвоєнні знань. У ході реалізації проекту учні вчаться співпрацювати, відкривають у собі здібності лідерів, відчують себе членом команди, беруть на себе відповідальність. Таким чином, відбувається соціальний розвиток молодшого школяра» [15].

Учителю початкової школи, здійснюючи проектну діяльність, необхідно подумати над її реалізацією:

1. «Назва проекту.
2. Мета та завдання проекту.
3. Етапи проведення проекту.
4. Цільова група (список учасників).
5. Забезпечення умов.
6. Очікувані результати» [15].

Сучасні науковці пропонують таку *класифікацію проектів*:

– «Дослідницький проект» включає обґрунтування актуальності обраної теми; визначення мети, завдань дослідження, гіпотези з наступною її перевіркою, аналіз отриманих результатів; використання дослідницьких методів таких як лабораторний експеримент, моделювання, соціологічне опитування та інші.

– Інформаційний проект спрямований на збір інформації про якийсь об'єкт, явище з метою її аналізу, узагальнення і представлення її широкій аудиторії. Результатом такого проекту може бути публікації в ЗМІ та в на сайтах Інтернету.

– Творчий проект передбачає максимально вільний і нетрадиційний підхід до оформлення результатів. Це можуть бути альманахи, театральні виступи, витвори образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтв, відеофільми.

– Рольовий (ігровий) проект. В ньому проектанти беруть на себе ролі літературних або історичних персонажей. Результат проекту залишається відкритим до самого закінчення.

- Практично орієнтований проект націлений на соціальні інтереси самих учасників проекту або зовнішнього замовника. Результат заздалегідь визначений і може бути використаний в житті класу, школи, міста, держави» [15].

За предметно-змістовими ознаками виокремлюють моно- (в рамках однієї галузі знань) та міжпредметний (на стику різних галузей знань) проекти.

За кількістю учасників проекти є індивідуальні, парні, групові, колективні, масові.

За тривалістю в часі:

- мініпроект (на 1 урок);
- короткотерміновий (до 1 місяця);
- довготерміновий (семестр, навчальний рік).

Кінцевий результат проектної діяльності вихованців може бути представлений у вигляді:

- «відеофільму;
- відеокліпів;
- листа в ...;
- рекламного проспекту;
- сценарію;
- казки;
- колективної творчої роботи декоративно-прикладного мистецтва»

[15].

Пропонуємо орієнтовані проекти:

- Здоровий спосіб життя: «Сім'я від “а” до “я”», «Стежками здоров'я»;
- Лідерство: «Імідж успіху», «Лідер в тобі»;
- Екологія: «За чисту воду», «Зелена планета», «Зимовий сад».

Критерії оцінки проекту повинні бути доступними дітям, їх повинно бути не більше 7-10 пунктів, заздалегідь відомі учасникам [15].

II.Завдання для самостійної роботи

Репродуктивний рівень:

2.1. З навчально-методичної літератури та шпальтів педагогічної преси «Розкажіть онуку», «Початкова школа», «Бібліотека вчителя початкової школи» та ін. опишіть форми організації навчання учнів, які мають місце в освітньому процесі сучасної початкової школи.

2.2. З навчально-методичної літератури та шпальтів педагогічної преси «Розкажіть онуку», «Початкова школа», «Бібліотека вчителя початкової школи» та ін. опишіть методи та методичні прийоми організації навчання учнів, які мають місце в освітньому процесі сучасної початкової школи.

Частково-пошуковий рівень:

2.3. Доберіть бібліографію до цієї теми.

2.4. Визначте, чи мають місце у змісті сучасних підручниках ігри та ігрові ситуації. Проаналізуйте окремі з них на вибір.

2.5. Проаналізуйте проекти, запропоновані сукладачами підручників «Я досліджую світ», «Я пізнаю світ», «Всесвіт».

Творчий рівень

2.6. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть портфоліо про демонстровану методику соціальної та здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи під час проведення інтегрованих уроків з навчального предмету «Я досліджую світ» («Я пізнаю світ»), висвітлену учителями-методистами.

2.7. Користуючись сайтами Інтернету, розробіть методику проведення інтегрованого уроку чи навчального заняття з метою формування критичного мислення в учнів початкових класів з окресленої проблеми.

III. Практична частина

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схеми зілюструйте різноманітність ігрових методів під час здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.

Парна робота

3.2. Розробіть завдання для проведення проєктної діяльності у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі на теми: «Здоровий спосіб життя – щаслива родина», «Я – здорова сім'я – здорова країна», «Здоров'я – це моє життя», «Добробут моєї родини», «Хочу навчатися у безпечній школі».

Групова робота

3.3. Складіть конспект уроку з Основ здоров'я чи навчального заняття («Я досліджую світ», «Я пізнаю світ», «Всесвіт») із проведенням інтерактивної вправи «Карусель» з метою формування критичного мислення в учнів початкової школи

Кооперативно-групова робота

3.4. Використовуючи інтерактивну вправу «Мікорофон», складіть твір-есе «У здоровій душі – здорове тіло».

Література

Основна

1. Концепція Нова українська школа: Режим доступу / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
2. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.
3. Типові освітні програми для 1-4 класів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 392 с

Додаткова:

4. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. – К.: ІЗИН, 1998. – 204 с.

5. Вишневецький О.І. Теоретичні основи педагогіки / О.І. Вишневецький, О.М.Кобрій, М.М.Чепіль – Дрогобич, 2001.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 134 с
7. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування// Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред.. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 45-51.
8. Вистави для малят / Авт. – упор. Заренок Г. - Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 80с.
9. Данилейко С.І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи / С.І. Данилейко/ Матеріали наукової конференції «Соціум. Наука. Культура»[Електронний ресурс: <http://intkonf.org/danileyko-si-shlyahi-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-uchniv-pochatkovoyi-shkoli/>]
10. Дорош Віта Миколаївна,Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів <http://vitadorosh.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>
11. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: навчальний посібник / М.Д.Касьяненко. - К.: Вища школа, 1993.- С 293-297.
12. Лепіхова Л. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії // Вища освіта України. - 2004. - № 3.
13. Лопатіна Людмила Василівна Формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-socialnoi-kompetentnosti-u-ditej-molodsogo-skilnogo-viku-74073.html>
14. Методичні рекомендації для вчителів на 2018/19 рік <https://osvita.ua/school/materials/metod-rekom/61559/>
15. Метод проектів у позакласній роботі з початкової школи <http://prolisok.it-we.net/metod-proektiv-v-pozaklasnij-roboti-pochatkovoї-shkoli>
16. Ніколаєску О.І. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково – методичний посібник/ І.О. Ніколаєску. – Черкаси: ОПОПП, 2014. – 76с.
17. Особливості сучасного уроку основ здоров'я_.<http://journal.osnova.com.ua/article/56090-1/>
18. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів методом ігрової діяльності. (досвід роботи вчителя початкових класів Бережиленко Тетяни Олексіївни)http://berechilenco.blogspot.com/2016/11/blog-post_24.html
19. Розвиток критичного мислення на уроках основ здоров'я <http://viktorydblog.blogspot.com/2017/11/blog-post.html>
20. Савченко О.Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 2007. – грудень. – С. 5-8.
21. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Твори в 5 томах. - К.: Рад. школа, 1975. - Т. 4. - С 31 -40.
22. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. Фіцула. – К.: Академія, 2000. – 544 с.

Практичне заняття № 6

Засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Мета: ознайомити студентів із засобами навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Ключові поняття: засоби навчання, аудіальні засоби навчання, візуальні засоби навчання, ІКТ-технології, портфоліо, учні початкових класів.

Студент повинен:

Знати: основні поняття теми.

Вміти: класифікувати засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі; висвітлювати і практично застосовувати на уроках чи навчальних заняттях аудіальні та візуальні засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі; розкривати ІКТ-технології з метою використання їх у практичній діяльності на уроках чи навчальних заняттях, пов'язаних зі змістовими лініями «Безпека», «Здоров'я», «Добробут»; створювати портфоліо у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

План

6.1. Класифікація засобів навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

6.2. Аудіальні та візуальні засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

6.3. Використання ІКТ-технологій під час ознайомлення учнів із змістовими лініями окресленої галузі «Безпека», «Здоров'я», «Добробут».

6.4. Створення портфоліо у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

Теоретичні відомості

6.1. Класифікація засобів навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури засвідчує, що яскрава, різноманітна наочність викликає у молодших школярів позитивні емоції, пізнавальний інтерес, зосереджує і довше утримує їхню увагу на об'єкті, який вивчається. Це сприяє розвитку спостережливості, мислення, вихованню довірливої уваги, естетичних смаків, навичок до самостійного набуття знань, а також формуванню уявлень, понять, елементів наукового світогляду.

Варто зауважити, що принцип наочності є одним із важливих для організації ефективного процесу навчання молодших школярів. На необхідності забезпечення наочності ще у свій час наголошував відомий

чеський педагог Я.Коменський, який сформулював так зване „золоте правило дидактики”. А більше ста років тому К.Ушинський переконливо доводив, що навчання дітей як молодшого шкільного, так і дошкільного віку з використанням різних видів наочності відбувається швидше, легше, цікавіше і доступніше [4; 8].

Детальний аналіз науково-методичної літератури дозволяє розмежувати такий понятійний апарат: наочні засоби навчання (засоби наочності) та наочні посібники навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

За словником С.Гончаренка, навчальні посібники виступають синонімом до терміна „підручник”, що означає „книжка, за якою вивчають навчальний предмет”. Слово „посібник” перекладається як „допоміжна, додаткова книжка”. Для здійснення процесу навчання у початковій школі такими допоміжними додатковими книжками, з яких можна черпати інформацію, виступають натуральні, образотворчі, словесні та аудіовізуальні наочні посібники» [8].

Наочні посібники мають окремі *переваги*: з їх допомогою можна легко вийти за коло доступних для безпосереднього спостереження явищ природи і показати те, що віддалене територіально, у часі або просто невидиме для ока дитини. Статичність зображення предметів, подій чи явищ на картинах, діафільмах, слайдах дає можливість добре їх розглянути, описати, установити між ними зв'язки.

За О.Вишневським, засоби наочності «забезпечують навчальний процес». Так, «натуральні об'єкти мають велике значення тому, що є безпосереднім джерелом знань. Натуральні предмети чи об'єкти пізнаються за допомогою не лише зорового, а й слухового, нюхового, дотикового та інших аналізаторів. Зображувальна наочність використовується для пояснення будови предметів неживої і живої природи, взаємозв'язків, що існують у довкіллі» [4].

Групу аудіовізуальних або екранно-звукових наочних посібників складають *динамічні* (кінофільми, відеофільми, телепередачі, грамзаписи, магнітофонні записи) і *статичні* (діафільми, мультимедійні презентації) наочні посібники.

Екранно-звукові засоби навчання відрізняються динамічністю в подачі матеріалу і звуковим оформленням. До них відносяться кінофільми, кінофрагменти і відеофільми. *Звукові засоби навчання* – це грамзапису голосів птахів, ссавців, шуму лісу. Окрім цього, на уроках початкової школи використовуються записи розповідей учених, мандрівників та ін.

Натуральні засоби навчання ми описали у параграфі 1.4. Матеріально-технічне забезпечення, словесні засоби навчання подали як навчально-

методичне забезпечення – підручники, зошити з друкованою основою. Зупинимося детальніше на аудіовізуальних та електронних засобах навчання.

6.2. Аудіальні та візуальні засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі. Використання ІКТ-технологій під час ознайомлення учнів із змістовими лініями окресленої галузі «Безпека», «Здоров'я», «Добробут»

Навчальні фільми як засоби навчання мають окремі особливості:

«1) динамічність зображення – найбільш значна в дидактичному відношенні особливість навчальних фільмів. Вона дозволяє розглядати явища в процесі руху, розвитку, тобто найправдивіше, життєво;

2) можливість розгляду явища в цілому і за частинами, що сприяє формуванню повних і чітких уявлень:

3) передача великого об'єму інформації за короткий час;

4) використання мультиплікації, за допомогою якої можна показати об'єкти і процеси, які не можна спостерігати (робота органів тіла людини; життя усередині вулика, мурашника), а також те, чого немає насправді, але створено уявою людини (життя у віддалені часи)» [5; 7].

Зауважуємо, що комп'ютеризація та технологізація навчання кінофільми поступово замінили *відеофільми*. У практику роботи широко застосовуються саморобні відеофільми, які мають характерні особливості:

«1) можливість зупинити кадр і детально проаналізувати його зміст, порівняти із спостереженнями дітей або іншими образотворчими засобами;

2) повернути запис для уточнення, конкретизації, порівняння;

3) зняти звук і замість дикторського тексту скласти свій (складати можуть і вчителі, і діти);

4) простота і зручність в обігу» [7].

У методиці використання кінофільмів і відеофільмів багато загального. Перед показом проводиться бесіда, в ході якої школярі згадують те, що вони бачили з цієї теми на екскурсії, спостерігали в навколишній природі, а також те, що бачили з книг, перегляд телепередач. Потім вчитель ставить два-три вузлові питання, на які діти відповідають після показу фільму. Доцільно ці питання записати на дошці.

Отже, важливу роль у здійсненні процесу навчання соціальної та здоров'язбережувальній освітньої галузі у початковій школі відіграє *телевізор* для демонстрування фрагментів кінофільмів та *відеокамера* для перегляду відеофільмів.

Зауважуємо, що дуже зручний для демонстрування на уроках схематичних рисунків, схем, текстів є *кодоскоп*. З ним можна працювати в незатемненому

приміщенні. Якщо є *епідіаскоп*, то потрібно підібрати кольорові ілюстрації, листівки, які можна демонструвати на уроках.

Під час проведення екскурсій особливу роль відіграє *фотоапарат та бінокль*. Цікаві фотографії можуть стати незамінними наочним посібником для проведення уроків та позаурочної чи позакласної роботи зокресленої галузі.

Цінну місію можуть відіграти такі засоби наочності, як *диктофони*. Завдяки їм на інтегрованих уроках, навчальних заняттях можна відтворити подих вітру чи шелест листочків, чарівний неповторний спів пташок чи дзюркотіння лугових коників-стрибунців.

Варто зауважити, що під час проведення екскурсій із дітьми молодшого шкільного віку доречними можуть стати *сонячні годинники та секундоміри, а також усі прилади, які знаходяться на географічному майданчику*.

Сьогодні важливе місце займає *Інтернет* як важлива мережа збереження і передача інформації. Цей засіб є сьогодні найбільш поширений для опрацювання інформації. Учні початкових класів отримують часто на домашнє завдання віднайти на сайтах Інтернету цікаву інформацію.

Комп'ютер має великі можливості для демонстрації багатьох процесів і явищ за допомогою графічних засобів зображень. На думку дослідників, комп'ютерні програми сприяють розумінню і засвоєнню що вчаться головного, істотного в змісті матеріалу, виявленню причинно-наслідкових зв'язків, формуванню знань про закономірності, що існують в природі. Через *мультимедійний проектор, інтерактивну дошку та комп'ютер* учні початкових класів можуть отримати цінну інформацію та виконувати цікаві види робіт.

Навчання молодших школярів за допомогою електронних засобів є актуальним з декількох причин. По-перше, електронні засоби навчання допомагають унаочнити те, що вивчає дитина. А це в свою чергу йде в тандемі з психологічними особливостями дитини 6-9 років. По-друге, електронні засоби навчального призначення виступають джерелом знань, систематизації, закріплення, повторення іншомовного матеріалу, а також засобом діагностики і контролю навчальних досягнень учнів початкової школи.

Все частіше в навчальних закладах можна почути «термін *«Інтерактивна дошка»* і навіть *«Мультимедійна дошка»*, дедалі більше учнів та викладачів зі щирим захопленням оглядають це «чудо техніки». Переваги інтерактивних дошок INTBOARD:

- «можливість використовувати як традиційну шкільну дошку: писати, малювати маркерами на водяній основі;
- керування дошкою здійснюється за допомогою пальців руки, маркером або іншим непрозорим предметом;

- мультитач на 10 дотиків. Одночасно з дошкою можуть працювати до 5 користувачів;

- створення уроків не складніше, ніж робота в Paint» [5].

Подібно до звичайного комп'ютерного монітора управління прикладними програмами комп'ютера здійснюється або курсором мишки, або з екранної клавіатури, що виведена на поверхню дошки. Роль курсору мишки на цьому вторинному моніторі з сенсорною поверхнею виконує будь-який твердий предмет, зокрема палець, фломастер або указка.

Інтерактивна дошка створена для використання у комплекті з комп'ютером і мультимедійним проектором і складає програмно-технічний або програмно-технологічний навчальні комплекси.

До інтерактивної дошки можна підключити мікроскоп, Web-камеру, цифровий фотоапарат або відеокамеру. І з усіма цими відображеними матеріалами можна продуктивно працювати прямо під час уроку.

Сучасні науковці визначають такі ключові напрями застосування інтерактивної дошки:

- демонстрування презентацій;
- моделювання;
- малювання;
- перегляд навчальних програм.

Отже, інтерактивна дошка – «коштовний інструмент для навчання всього класу, візуальний ресурс, який може допомогти вчителям зробити уроки живими й привабливими для учнів. Інтерактивна дошка дозволяє піднести учням інформацію, використовуючи широкий діапазон засобів візуалізації (карти, таблиці, схеми, діаграми, фотографії тощо)» [5].

Інтерактивні дошки дозволяють учителям:

- «супроводжувати демонстраційний матеріал помітками та зауваженнями, імпровізувати, більш гнучко готувати матеріал під відповідну аудиторію;
- робити записи на дошці «електронним маркером» різних кольорів на поверхні малюнку, який проектується з комп'ютера;
- зберігати та друкувати зображення на дошці;
- зберігати на комп'ютері увесь хід роботи на дошці;
- працювати з зображенням у відповідний час роботи на дошці;
- створювати прості й швидкі виправлення в наявному методичному матеріалі прямо на уроці, під час пояснення матеріалу, адаптуючи його під конкретну аудиторію, під конкретні завдання, поставлені на уроці.
- подавати досліджуваний матеріал динамічно;

- моделювати абстрактні ідеї й поняття, не доторкаючись до комп'ютера, змінити модель, перенести об'єкт в інше місце екрана або встановити нові зв'язки між об'єктами;

- працювати в режимі реального часу» [5].

Інтерактивні дошки схожі на звичайні дошки, але в той же час вони допомагають учителеві використати засоби навчання легко й невимушено, перебуваючи в постійному контакті з класом. Учні, працюючи з інтерактивною дошкою, сприймають інформацію швидше, беруть участь у групових дискусіях, роблячи обговорення ще більш цікавими. Вони дозволяють їм виконувати спільну роботу, вирішувати загальне завдання, проводити перевірку знань відразу у всьому навчальному класі, організувати грамотний зворотний зв'язок «учень - вчитель» [5].

Отже, використання інтерактивної дошки на заняттях в початковій школі є однією з вимог сучасного освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства.

6.3. Створення портфоліо у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі

Портфоліо— «сучасна форма презентації педагогічного досвіду. За останні півтора десятиліття досить помітне місце у педагогічному словнику посіло поняття «портфоліо». Воно прийшло до освітньої галузі із політики та бізнесу, теорії менеджменту (метод портфоліо – performanceportfolioorportfoliocassessment)» [6].

Складники портфоліо:

1. «Папка для важливих справ, документів.
2. Набір документів, зразків робіт, фотографій та ін., які дають уявлення про запропоновані працевластувачеві (замовникові) можливості, послуги спеціаліста, про його досвід в обраному напрямку» [6].

Протягом навчального року педагоги працюють над своїм портфоліо. Роботу можна обговорювати на методичних комісіях, під час індивідуальних консультацій з фахівцями з окремих проблем тощо. Коментар до портфоліо має бути вдумливим, таким, що відображає власні думки педагога відносно його діяльності, дає повну картину творчого зростання педагога. У документах збираються матеріали, що регламентують роботу педагога. У творчому досвіді представлені збірки різних творчих, проектних, дослідницьких робіт педагога, опис його авторських методик, розробок, програм; а також дані про основні напрями його творчої активності, участі в наукових конференціях, конкурсах, педагогічних

читаннях, проходження курсів підвищення кваліфікації; карта творчого зростання та ін.

У діагностиці успішності педагога містяться результати оцінки і самооцінки педагога: особистості викладача, педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, якості освітнього процесу (аналіз роботи в міжтестастійний період: зрізи знань, підсумки успішності, навчальне навантаження педагога, програмний банк, використання сучасних технологій, результати олімпіад, перспективний план кабінету (майстерні, лабораторії)).

Електронне портфоліо – це «програмно-методичний комплекс, який акумулює в собі створені комп'ютерні засоби навчання, розподілені інформаційно-навчальні ресурси, нормативні документи, результати педагогічного досвіду й досягнень педагога та його учнів; це творча форма контролю, яка допомагає педагогові керувати процесом своєї діяльності, його легко створювати, редагувати, доповнювати, компактно зберігати, зручно переносити, здійснювати швидкий пошук документів та в привабливій формі презентувати свою діяльність» [6].

Приклади структури педагогічного портфоліо:

1. «Титульна сторінка.
2. Мета портфоліо.
3. Творчий звіт.
4. Методичні розробки занять.
5. Методичні доповіді.
6. Матеріали саморозвитку.
9. Матеріали проведених виховних годин» [6].

Ми скористалися сайтами Інтернету і пропонуємо цікаве, на наш погляд, створення портфоліо учителя Лещук Алли Миколаївни.

«Візитівка учителя: Така дісталась вже нам робота Є в ній і радість, та є й турбота, Є вічний пошук, безсонні ночі, Та гріють душу дитячі очі. Н. Уткіна.

Життєве кредо: Педагогічне кредо: Мій життєвий принцип: Мети досягає той, хто її прагне, «Стався до людей так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе».

Моя педагогічна філософія: розвивати, навчати і виховувати особистість одночасно. Створення здорового мікроклімату в дитячому колективі, формування позитивних емоцій, взаємин їх регулювання та корекція. Створення умов для розвитку інтелекту школярів, їхніх здібностей, пізнавальних інтересів. Сприяти самореалізації особистості та всебічному розвитку. Враховувати індивідуальні, вікові та психологічні особливості учнів. Вивчати, шукати, думати, співпрацювати, братися за діло та адаптуватися.

Правила педагогічної майстерності: ніколи не зупинятися на досягнутому, займатися самоосвітою, вчити і вчитися самій ділитися з дітьми своїм досвідом, намагатися бути прикладом для дітей, у всьому відповідати сучасності та змінам у системі реформування освіти.

Методичні нароби: Творчі завдання для учнів 1-4 класів; Посібник з основ здоров'я для учнів 3 класу; Цікаві завдання на уроках з основ здоров'я Збірка уроків, позакласних заходів для учнів 1-4 класів.

Тема самоосвіти «Розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів»

Творча лабораторія: Урок з правил дорожнього руху; Урок-змагання “Вогонь – друг, вогонь – ворог” Друге життя пластикових пляшок Ми проти БУЛІНГУ!!!; Урок-евакуація з основ здоров'я “Дії у надзвичайних ситуаціях” [6].

II. Завдання для самостійного пошуку

Репродуктивний рівень:

2.1. Розкрийте поняття «аудіальні засоби навчання», «візуальні засоби навчання», «аудіовізуальні засоби навчання».

2.2. Роль і місце ІКТ-технологій у системі оздоровлення учнів початкової школи.

2.3. Занотуйте міркування сучасних науковців про використання ІКТ-технологій в системі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі початкової школи.

Частково-пошуковий рівень:

2.4. Доберіть бібліографію до цієї теми.

2.5. Теми рефератів, співдоповідей та повідомлень:

а) «Вислів педагогів минулого «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути» на сучасному етапі реформування початкової освіти»;

б) «Використання інтерактивної дошки в освітньому процесі початкової школи»;

в) «Використання відеофільмів та грамазаписів під час навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі початкової школи».

2.6. Проаналізуйте пам'ятку «Що потрібно знати учителям початкової школи, використовуючи комп'ютер під час навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі початкової школи».

Творчий рівень

2.7. З навчально-методичної літератури та шпальт педагогічної преси «Розкажіть онуку», «Початкова школа», «Бібліотека вчителя початкової школи» та ін. схематично розробити класифікацію засобів навчання соціальної

та здоров'язбережувальної освітньої галузі, які мають місце в освітньому процесі початкової школи.

2.8. Користуючись сайтами Інтернету, описати аудіальні та візуальні засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.

III. Практична частина заняття

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схеми зілюструйте різноманітність засобів під час навчання соціальної та здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.

Парна робота

3.2. Розробіть завдання для проведення проєктної діяльності у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі на теми: «Здоровий спосіб життя – щаслива родина», «Я – здорова сім'я – здорова країна», «Здоров'я – це моє життя», «Добробут моєї родини», «Хочу навчатися у безпечній школі»

Групова робота

3.3. Застосовуючи інтерактивну вправу «Карусель, складіть конспект уроку з Основ здоров'я чи навчального заняття («Я досліджую світ», «Я пізнаю світ», «Всесвіт») із використанням ІКТ-технологій в учнів початкової школи

Кооперативно-групова робота

3.4. Використовуючи інтерактивну вправу «Два-чотири-всі разом», створіть портфоліо у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі, користуючись розробленою сучасними науковцями структурою педагогічного портфоліо:

1. «Титульна сторінка.
2. Мета портфоліо.
3. Творчий звіт.
4. Методичні розробки занять.
5. Методичні доповіді.
6. Матеріали саморозвитку.
9. Матеріали проведених виховних годин» [6].

Ми скористалися сайтами Інтернету і пропонуємо цікаве, на наш погляд, створення портфоліо учителя Лещук Алли Миколаївни.

«Візитівка учителя: Така дісталась вже нам робота Є в ній і радість, та є й турбота, Є вічний пошук, безсонні ночі, Та гріють душу дитячі очі. Н. Уткіна.

Життєве кредо: Педагогічне кредо: Мій життєвий принцип: Мети досягає той, хто її прагне, «Стався до людей так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе».

Моя педагогічна філософія: розвивати, навчати і виховувати особистість одночасно. Створення здорового мікроклімату в дитячому колективі, формування позитивних емоцій, взаємин їх регулювання та корекція. Створення умов для розвитку інтелекту школярів, їхніх здібностей, пізнавальних інтересів. Сприяти самореалізації особистості та всебічному розвитку. Враховувати індивідуальні, вікові та психологічні особливості учнів. Вивчати, шукати, думати, співпрацювати, братися за діло та адаптуватися.

Правила педагогічної майстерності: ніколи не зупинятися на досягнутому, займатися самоосвітою, вчити і вчитися самій ділитися з дітьми своїм досвідом, намагатися бути прикладом для дітей, у всьому відповідати сучасності та змінам у системі реформування освіти.

Методичні наробки: Творчі завдання для учнів 1-4 класів; Посібник з основ здоров'я для учнів 3 класу; Цікаві завдання на уроках з основ здоров'я Збірка уроків, позакласних заходів для учнів 1-4 класів.

Тема самоосвіти «Розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів»

Творча лабораторія: Урок з правил дорожнього руху; Урок-змагання “Вогонь – друг, вогонь – ворог” Друге життя пластикових пляшок Ми проти БУЛІНГУ!!!; Урок-евакуація з основ здоров'я “Дії у надзвичайних ситуаціях” [6].

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Концепція Нова українська школа: Режим доступу / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.

2. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.

Додаткова:

3. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. – К.: ІЗИН, 1998. – 204 с.

4. Вишневський О.І. Теоретичні основи педагогіки / О.І. Вишневський, О.М.Кобрій, М.М.Чепіль – Дрогобич, 2001.

5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 134 с.

6. Презентація "Портфоліо вчителя основ здоров'я"
<https://vseosvita.ua/library/prezentacia-portfolio-vcitela-osnov-zdorova-169743.html>

7. Савченко О.Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 2007. – грудень. – С. 5-8.

8. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. Фіцула. – К.: Академія, 2000. – 544 с.

Практичне заняття № 7

Особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками

Мета: ознайомити студентів із особливостями методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційною методикою

Ключові поняття: сучасна початкова школа, інновації, сучасні початкові школи, які працюють за інноваційними методиками, школи Дрогобиччини, науково-педагогічний проєкт «Інтелект України».

Студент повинен:

Знати: основні поняття.

Вміти: класифікувати інновації у сучасній початковій школі; розкривати особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками: «Джерельце», «Школа Радості», «Школа Святої Софії», «Школа Тривіта» Марії Чумарної (м. Львів), «Школа Радості» (м. Стрий), «Веселкова школа» (Закарпатська область); висвітлювати специфіку методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у школах Дрогобиччини, які працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України».

План

7.1. Інновації у сучасній початковій школі.

7.2. Особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками: «Джерельце», «Школа Радості», «Школа Святої Софії», «Школа Тривіта» Марії Чумарної (м. Львів), «Школа Радості» (м. Стрий), «Веселкова школа» (Закарпатська область).

7.3. Специфіка методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у школах Дрогобиччини, які працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України».

Теоретичні відомості

7.1. Інновації у сучасній початковій школі

Розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки і практики вивчення та впровадження нових методів навчання і виховання дітей.

Вибір освітньої технології – це «завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, практичного навчання та стилю роботи вчителя з учнем. Відбором, теоретичним осмисленням, класифікацією педагогічних інновацій займається нова галузь педагогічного знання – *педагогічна інновація* (лат.

innovation – оновлення, зміна). Її прогностичний розвиток, аналіз мають непересічну цінність для налаштованих на творчість педагогів» [9; 12].

Інновації в педагогіці пов'язані із загальними процесами в суспільстві, глобальними проблемами. Нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є *інноваційність* – здатність до оновлення, відкритість до нового.

Сучасні науковці І.Дичківська, О.Пометун, В.Химинець, В.Кірик виокремлюють цілу низку педагогічних технологій навчання учнів початкової школи:

- технологія розвивального навчання;
- технологія організації групової форми навчальної діяльності;
- здоров'язбережувальна технологія;
- проєктна технологія;
- технологія «Створення ситуації успіху»;
- технологія формування творчої особистості та ін. [9; 12].

Із різноманітні інновації, які мають місце у сучасній початковій школі, ми маємо змогу ознайомитися завдяки впровадженню, поширенню та популяризації передового педагогічного досвіду учителів-новаторів.

Діяльність шкіл передового досвіду створюються за пропозицією педагогічної ради школи для вивчення та поширення передового педагогічного досвіду. Ці школи демонструють зразки освітньої роботи відвідувачам, організовують розповіді керівників або кращих учителів про систему своєї роботи, забезпечують відвідування та обговорення уроків або виховних заходів зі слухачами, оформляють спеціальні буклети з описом передового досвіду.

Школи передового досвіду можуть зосереджуватися на вивченні сучасних досягнень науки, техніки, мистецтва, культури, педагогіки і психології навчання, а також проблем наукової організації педагогічної праці та втілення їх у практику роботи учителів. У таких школах використовують практичні й теоретичні форми роботи з учителями.

7.2. Особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками: «Джерельце», «Школа Радості», «Школа Святої Софії, «Школа Тривіта» Марії Чумарної» (м. Львів), «Школа Радості» (м. Стрий), «Веселкова школа» (Закарпатська область)

Цікаву „Веселкову технологію” започаткували учителі Довжанської СЗШ І-ІІІ ступенів Іршавського району, що на Закарпатті. Детальний аналіз науково-педагогічної, науково-психологічної та методичної літератури засвідчує, що

такі «методи „Веселкової технології”, зокрема метод арт-терапії та кінестетичний метод, інтегровані уроки, є вартісними і їх впровадження – це шлях до модернізації сучасної початкової освіти».

„Веселкова технологія” пропонує «інтеграцію предметів як гуманітарно-естетичного напрямку, так і математично-природознавчої освіти у початковій школі. „Веселковий” інтегрований курс охоплює матеріал, спрямований на виконання інтегрованих завдань із природознавства, географії, фізики, біології, хімії та суспільствознавства, українознавства, основ здоров’я. Зміст курсу дає учням змогу набутися цілісних знань про людину та її життєвий світ – про природу рідного краю, рід, родину, народні традиції, духовний спадок минулих поколінь українського народу» [5; 12].

Уроки побудовані за змістом інтегрованих курсів, передбачають введення ігрових форм, методів, проблемних ситуацій, що сприяє активізації мовленнєвої, мисленнєвої, пізнавальної діяльності, естетичному вихованню. Вчитель має змогу використовувати арт-терапію на уроках (твори живопису, музикотерапію, кольоротерапію), що сприяють зняттю напруженості, перевантаженості, стомлюваності завдяки переходу на різні види діяльності.

Інноваційні форми навчання:

- «оздоровлювальне навчання – як арт-терапія, лікувальна фізкультура, точковий масаж, фітотерапія;
- *веселкові уроки* як перспективна форма навчання дітей, коли навчальний матеріал подають у вигляді коротких текстів з ілюстраціями і веселих контрольних робіт;
- *навчальні пісні* – пісні, написані на відомі мотиви класичних і народних творів та дитячих пісень, у тексті яких закладені базові поняття уроків;
- *навчальні рухливі ігри* – ігри за темою уроку.

Також мають місце й інноваційні *методичні прийоми*, що дають змогу ліквідувати втому: сонячний дощ, навчальні пісні, рухливі ігри, досліди, експерименти. Наприклад, *навчання музикою* – це терапевтична педагогіка, головною особливістю якої є повторюваність інформації; *сонячний душ* – це спосіб відновлення енергії (самозанурення в потік сонячного світла)» [5; 12].

Сьогодні широко впроваджуються елементи педагогічних технологій, зокрема має місце *арт-терапії* як ефективний метод навчання, що впливає на емоційний та фізичний стан учнів засобами мистецтва, заняття з різними видами музичної і художньої діяльності сприяють розвантаженню учнів, розвитку творчості, креативності й індивідуальності особистості, поліпшенню самопочуття [9; 10].

Важливу роль, наприклад, відіграють „*релаксаційні комплекси*”, мета яких є те, щоза допомогою керованої фантазії можна зняти в учнів утому та

поповнити енергію, позбутися негативних емоцій. Для проведення уроків із використанням цих релаксаційних комплексів може знадобитися таке *обладнання*: набір яскравих малюнків з різнокольорових листочків, хмаринок, сонечка та краплинок води, музичний супровід.

Ми скористалися дослідженнями сучасного молодого науковця А.Глеби [5]. Так, за її доробками ми стверджуємо, що на Львівщині теж є низка шкіл, які працюють за інноваційною методикою. Ці школи «функціонують у напрямку „Індивідуалізація освітнього процесу у системі розвивального навчання” в рамках канадсько-української програми „Лицем до дитини”. Це „Школа радості” (м.Львів, вул. Пулюя, 10), „Дивосвіт” (м.Львів, вул. Трильовського, 24), „Малюк” (м.Львів, вул. В.Великого, 41/а), „Любисток” (м.Львів, вул. Гетьмана Мазепи, 15/а)».

У „Школі радості” «творчість дня починається з Куточка ранкової зустрічі. За 15-20 хв до початку занять діти на м'яких ковриках зустрічаються, малюють, пишуть листи до батьків, Святого Миколая, друзів, до вчителя. У 3-4 класах із цих творів роблять книжки-саморобки, використовують їх на заняттях».

Діти на ковриках сидять інколи і під час занять (півколом), «вирішують проблеми, складають цікаві історії, казки, тобто роблять подорожі до Країни фантазій. Навчання на уроках відбувається через гру. Улюблені іграшки дітей і казкові персонажі приходять у гості, приносять у загадкових конвертах цікаві завдання та листи. Тоді ручка перетворюється на чарівну паличку, а самі діти – на чарівників. Вони складають казки, пишуть твори, роблять збірки казок. Часто в класі свято, поетичні хвилинки. На уроках застосовуються ігри, відгадуються загадки, кросворди, складаються оповідання в групах. Дають творчу домашню роботу» [5].

Особливістю визначається і Львівська державна комунальна середня загальноосвітня школа І ступеня „Джерельце”, яка знаходиться на вул. Ак.Сахарова, 80. Уся робота цієї школи спрямована на розвиток особистості школяра.

Принципами роботи школи є:

- «підхід, центрований на дитині – основний методичний прийом;
- творча діяльність дитини – запорука найбільш повного задоволення потреб;
- не давати знання в готовому вигляді, а вчити дитину вчитися, забезпечуючи радість спілкування, радість пізнання, радість творчості і радість успіху» [5].

2Режим дня: 8.30. – 9.00 – ранкова зустріч, аромотерапія; 9.00 – 9.45 – перший урок; 9.50 – 10.35 – другий урок; 10.40 – 11.25. – обід; 11.45 – 12.30 –

прогулянка „Пізнай світ”; 13.10 – 13.45 – третій урок; 14.00 – 14.45 – обід, прогулянка. У другій половині дня проходять заняття за інтересами: шахи, театр, танці, малювання, музична студія, хор, вокал і карате. Школа закінчує роботу о 18.30 год.

Школа „Джерельце” – це школа самопізнання, саморозвитку і самореалізації. У цій школі, крім предметів державного компоненту, учні вивчають музикознавство, пізнай світ, іноземну мову, основи театрального мистецтва, хореографію, уроки мислення, економіку та історію, уроки фантазії тощо, на яких використовується метод арт-терапії» [5; 9].

Педагогічні інновації, зокрема й метод арт-терапії знаходить своє втілення й у багатьох інших школах України. Зокрема, ці ідеї набули актуальності в одній із авторських львівських шкіл – *школі Марії Чумарної*.

Так, авторська концепція школи передбачає вивчення історії рідного краю на казковому, міфологічному, фольклорному матеріалі, використання багатющого скарбу української культури. Вона приділяє найбільшу увагу формуванню духовного та фізичного здоров'я дитини шляхом гармонійного пізнання світу і свого місця в ньому через рідну мову і всебічний розвиток творчості на основі природно-звичаєвого календаря українців.

Школа М. Чумарної працює як «науково-методична лабораторія. Навчальна програма формується на поєднанні природного і звичаєвого календарів. Казка вивчається як своєрідний код до розшифрування своєї ідентичності, розуміння власного „Я” у контексті єдиного організму, яким є народ».

У школі працюють за «програмами „Світовид”, „Українська казка”, „Живе слово”, що сприяє становленню цілісного світогляду дітей» [5]. Інші передбачені базовим рівнем освіти в Україні предмети вивчаються за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України для всіх загальноосвітніх шкіл.

Програма вводить дітей у світ казки послідовно за системою, що усталилася в «українській етнопедагогіці: космологічні казки (про закони створення Всесвіту, утвердження законів Правди і Добра, байки про тварин, притчі тощо). Уроки „Української казки” – це уроки образотворення і словотворення, на яких важливе місце займають приємні мелодії пісень» [5].

В авторській школі широко використовують уроки внутрішнього бачення, на яких діти вчаться відчувати і слухати себе, свій внутрішній світ. Вони малюють під музику із заплющеними очима, інтуїтивно, „зчитуючи” із підсвідомості голоси і барви внутрішнього світу, а потім розплющують очі, розмальовують і дають назву своєму творові. Це теж є своєрідний елемент досліджуваного методу арт-терапії.

Цікаво, що учителі у цій школі самі визначають, коли треба оголосити перерву. Кожен клас працює за своєю програмою, кожна дитина – згідно зі своїм біоритмом. Крім загальної, діти здобувають у школі й музичну освіту. М.Чумарна переконана, що всі діти є талановитими від природи, а завдання учителя лише допомогти їм розвинути свій талант.

Сьогодні ми стикаємося із недосконалістю навчальних програм, підручників, педагогічною малограмотністю батьків, низькою психологічною підготовленістю дітей до шкільного навчання, недостатнім забезпеченням відповідною методичною літературою.

Впровадження педагогічних технологій у початкову школу є на сьогоднішній день важливим шляхом здійснення особистісно-орієнтованого навчання та виховання молодших школярів.

7.3. Специфіка методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у школах Дрогобиччини, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України»

Інноваційним підходом для навчання молодших школярів є науково-педагогічний проект «Інтелект України».

Як засвідчують сайти Інтернету, у 2006 р. команда провідних науковців Харкова під керівництвом науковця Ірини Гавриш запропонувала впроваджувати в освітній процес закладів загальної середньої освіти розроблену нею та її однодумцями концепцію виховання й навчання дітей учнів початкової школи. Цей проект народився як на основі власних напрацювань, так і передових, найбільш ефективних методик.

Зміст проекту полягав у сприянні необхідних навичок роботи з інформацією, умінні її аналізувати, здійснювати самоконтроль та самооцінку, швидкі реакції, раціонально підходити до організації навчальної праці. Також акцентовано увагу на розвитку пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення, уваги й уваги) та розвитку у школярів працелюбності, організованості, наполегливості тощо.

Програма націлена на урахування вікових особливостей учнів та збільшення інтересу дітей до навчання. Саме завдяки розробленим засобам наочності й відеоматеріалам і представленим як навчально-методичне забезпечення, розробленим науковцями, вивчення навчальних предметів стає більш зрозумілим, цікавим та таким, що захоплює.

Акцентуємо увагу на тому, що динамічність уроків, насиченість інформацією, робота у своєрідних підручниках – зошитах з друкованою основою, у змісті яких елементи гри, змагань, завдання від Кнопочки, Незнайки та інших казкових героїв – не залишають байдужими учнів. Як засвідчують

наукові семінари учителів початкових класів, дітям цікаво на уроках, комфортно, вони відчують, що можуть бути успішними. А перебувати у «ситуації успіху» для дитини виступає важливим шляхом до подолання усіх навчальних, а пізніше і життєвих перешкод. Ця програма допомагає учням стати справжніми аудіо-візуально-кінестетиками. На Дрогобиччині за цим проєктом працює низка шкіл.

Детальний аналіз програми «Інтелект України» дозволяє нам стверджувати, що цей науково-педагогічний проєкт має право на існування та повноцінний розвиток. Співставляючи ідеї Концепції Нової української школи в рамках затвердженого Нового Державного стандарту початкової освіти, зокрема акцентуючи увагу на десять компетентностей та п'ять важливих цінностей – дитинство, радість, особистість, здоров'я, безпека, акцентуємо увагу на тому, що ця програма дозволяє учням початкової школи пізнавати світ в цікавий спосіб, вчить мати своє світобачення, формує у них уміння застосовувати знання на практиці. А, головне, – вона допомагає учням бути під час навчання життєрадісними та щасливими.

Звертаємо увагу і на реалізацію в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» компетентісного підходу, який здійснюється з позицій втілення системного принципу навчання завдяки розробленню та впровадженню відповідних інноваційних технологій. Звертаємо увагу на те, що ця програма є побудована на принципі багаторазового повторення, що є дуже важливим з метою розуміння та осмислення учнями матеріалу. Також варто зауважити, що весь навчальний матеріал програми є чітко систематизований, що дозволяє ефективно проводити кожен урок.

Ця програма зорієнтована на збереження оптимального балансу психофізичного стану учнів початкової школи. Доведено, що проєкт запобігає нервовому перезбудженню, а також втомі, втраті зацікавлення. Акцентовано й на тому, що, крім обов'язкових уроків фізичної культури, протягом кожного уроку кілька разів учні беруть участь у музичних паузах з елементами фізичних вправ і танцювальних рухів, роблять вправи для очей, застосовуючи релаксаційні елементи.

Як засвідчує опитування учителів, які працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України», ця програма «допомагає навчати своїх вихованців працювати в групах, парах, адже групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання, формувати внутрішню мотивацію до активного сприйняття, допомагати засвоювати та передавати інформацію, сприяти формуванню комунікативних якостей учнів, активізувати розумову діяльність. Учні початкових класів активно знаходять креативні рішення поставлених завдань, презентують результати своєї

діяльності. Важливим посідає здоров'язбережувальна технологія як втілення однієї із цінностей Нової української школи, оскільки кожен урок за цією програмою розпочинається з правильного дихання учнів» [2; 3].

Варто зауважити, що навчально-методичне забезпечення уроків для вчителя надається безкоштовно. На кожному уроці широко використовується дидактичний матеріал (пам'ятки, тести, сюжетні малюнки), роздавальний матеріал, ІКТ та мультимедійний супровід, розроблений авторами науково-педагогічного проєкту «Інтелект України».

Як бачимо, згідно із цим проєктом, на кожному уроці в 1 класі активно застосовуються інформаційно-комунікаційні технології та мультимедійне забезпечення, адже сьогодні нові інформаційні технології є невід'ємною частиною людського життя. Їх застосування дає змогу інтенсифікувати процес навчання в початковій школі, зробити його наочнішим і динамічнішим, сприяє скоротити час на вивчення теми, підвищує рівень сприйняття і розуміння учнями матеріалу, формує вміння працювати з інформацією, розвиває комунікативні здібності та дослідницькі вміння молодших школярів. Адже на часі є сприяти розвитку маленьких дослідників.

Вважаємо, що такі уроки за такою програмою мають свою чітку структуру, особливістю побудови яких є ефективний розподіл часу на певний вид діяльності, що дозволяє ефективно організувати роботу учнів, не витрачаючи жодної хвилини. На певних етапах уроку є продумані фізкультхвилинки і вправи для покращення зору.

Вартим уваги, на нашу думку, є й те, що такі уроки звичайно мають й велику емоційну цінність: учні усі завдання виконують з радістю, вони мають право на помилку і прагнуть досягти кращих результатів. Дитина має можливість в кінці уроку перевірити свої знання через 4-хвилинні завдання.

Особливу увагу, на наш погляд, заслуговує навчальний предмет «Єврика», який з'являється у 2 класі та підсилює математику, що дає змогу учителеві поступово навчити учнів розв'язувати логічні і винахідницькі задачі за технологією формування творчої особистості (за Р.Альтшуллером), а навчальний предмет «Читання» вводить дітей у захоплюючий світ світової літератури. Важливим елементом на кожному уроці читання є біографічні дані про автора. Особливої уваги заслуговує й навчальний предмет «Я пізнаю світ», у якому інтегровано вміщено і завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Отже, науково-педагогічний проєкт «Інтелект України», зреалізований в програмі, дозволяє нам зайняти чітку позицію: програма заслуговує на особливу увагу і має право на існування та практичне втілення в освітньому процесі сучасної початкової школи.

II.Завдання длясамостійного пошуку

Репродуктивний рівень:

- 2.1. Дайте визначення понять: «інновації», «педагогічні інновації», «школи, які працюють за інноваційною методикою».
- 2.2. Накресліть шляхи впровадження арт-технологій, веселкових технологій казкотерапії, пісочнотерапій, ігрових терапій, сміхотерапій, музикотерапій, кольоротерапій під час навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі початкової школи.

Частково-пошуковий рівень:

- 2.3. Обдумайте у парах «Чи сприяє вище зазначених інноваційних технологій на формування творчої особистості в початковій школі гармонійному розвитку учня?». Доведіть свою думку, використовуючи інтерактивну вправу «Займи позицію».
- 2.4. Складіть три тестових завдання з теми. Перевірте їх ефективність на прикладі своїх колег.
- 2.5. Проведіть пошук, запишіть у робочий зошит (згідно з правилами цитування) та проаналізуйте висловлювання праць сучасних науковців, які висвітлюють зміст питань цієї теми.
- 2.6. На основі аналізу різних джерел підготуйте реферат з теми: «Використання інноваційних технологій в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа»».
- 2.7. Доберіть бібліографію до цієї теми, складіть анотації.
- 2.8. Підготуйте теми рефератів, співдоповідей та повідомлень:
 - а) «Веселкова технологія під час навчання соціальної освітньої галузі у початковій школі»;
 - б) «Веселкова технологія під час навчання здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі».

Творчий рівень

2.9. З навчально-методичної літератури та шпальт педагогічної преси «Розкажіть онуку», «Початкова школа», «Бібліотека вчителя початкової школи» та ін. схематично розробіть класифікацію інновацій, які мають місце у сучасній початковій школі.

2.10. Користуючись сайтами Інтернету, опишіть особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах, які працюють за інноваційними методиками: «Джерельце», «Школа Радості», «Школа Святої Софії», «Школа Тривіта» Марії Чумарної» (м.Львів), «Школа Радості» (м.Стрий), «Веселкова школа» (Закарпатська область).

2.11. Користуючись сайтами Інтернету, опишіть специфіку методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у школах Дрогобиччини, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України».

III. Практична частина

Індивідуальна робота

3.1. За допомогою схеми зілюструйте різноманітність інновацій під час навчання соціальної та здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.

Парна робота

3.2. Враховуючи специфіку освітнього процесу, властиву школам, які працюють за інноваційною методикою, зокрема «Джерельце», «Школа Радості», «Школа Святої Софії, «Школа Тривіта» Марії Чумарної» (м.Львів), «Школа Радості» (м.Стрий), «Веселкова школа» (Закарпатська область), розробіть завдання в контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Групова робота

3.3. Застосовуючи інтерактивну вправу «Карусель, складіть конспект уроку з Основ здоров'я чи навчального заняття («Я пізнаю світ», «Всесвіт») із використанням інтерактивних вправ в учнів початкової школи

Кооперативно-групова робота

3.4. Використовуючи інтерактивну вправу «Два-чотири-всі разом», розробіть завдання у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі, які притаманні школам Дрогобиччини, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України».

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Державний стандарт початкової освіти / Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>

1. Концепція Нова українська школа: Режим доступу / <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.

2. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл 1 (1-2 класи) // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. – К.: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. – С.162-169.

Додаткова:

3. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. – К.: ІЗІН, 1998. – 204 с.

4. Глеба А. Впровадження частково-предметних педагогічних технологій у процесі навчання природознавства Нової української початкової школи/ Адріана Глеба // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє». – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. – Ч. 1. – С. 19-22.

5. Дорош Віта Миколаївна, Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів <http://vitadorosh.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>

6. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: навчальний посібник / М.Д.Касьяненко. - К.: Вища школа, 1993.- С 293-297.

7. Мороз О.Г. Перші кроки до майстерності / О.Г. Мороз, В.Л. Омеляненко. – К., 2012. – 170 с.
8. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – С. 91 – 107.
9. Савченко О.Я. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 2007. – грудень. – С. 5-8.
10. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. Фіцула. – К.: Академія, 2000. – 544 с.
11. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність у початковій школі. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»**

1. Предмет і завдання навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі».
2. Зв'язок навчальної дисципліни «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі» з іншими начальними дисциплінами у вищій школі.
3. Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» про формування здоров'язбережувальних компетентностей в учнів початкової школи.; Концепція «Нова українська школа».
4. Концепція «Нова українська школа» про формування здоров'язбережувальних компетентностей в учнів початкової школи.
5. Місце цінностей «Здоров'я» та «Безпека» у Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти.
6. Матеріально-технічне забезпечення у сучасних школах України у площині впровадження методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
7. Державний стандарт початкової освіти – основний нормативний документ у сучасній початковій школі про соціальну та здоров'язбережувальну компетентності.
8. Соціальну та здоров'язбережувальну компетентності в системі дев'ятох освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.
9. Шляхи формування соціальної компетентності.
10. Шляхи формування здоров'язбережувальної компетентності.
11. Мета та завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у змісті чинних Типової освітньої програми для початкової школи («НУШ – 1», автор О.Савченко).
12. Мета та завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у змісті чинних Типової освітньої програми для початкової школи («НУШ – 2», автор Р.Шиян).
13. Змістова лінія «Безпека» типової освітньої програми НУШ.
14. Змістова лінія «Здоров'я» типової освітньої програми НУШ..
15. Змістова лінія «Добробут» типової освітньої програми НУШ.
16. Результати навчання і пропонований зміст освітньої галузі для 1-2 класів.
17. Результати навчання і пропонований зміст освітньої галузі для 3-4 класів.
18. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинної альтернативної навчальної програми для початкової школи «Інтелект України»,
19. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинної альтернативної навчальної програми для початкової школи «На крилах успіху».
20. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинної альтернативної навчальної програми для початкової школи «Росток».

21. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинної альтернативної навчальної програми для початкової школи «Гармонія інтелекту та здоров'я».
22. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті чинної альтернативної навчальної програми для початкової школи «Вальдорфська педагогіка».
23. Порівняний аналіз чинних програм для початкової школи у контексті соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
24. Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь у змісті реформування початкової освіти у сучасних школах України.
25. Аналіз підручників для 1-2 класів у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
26. Аналіз підручників для 3-4 класів у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
27. Інтегровані підручники «Я пізнаю світ» у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
28. Інтегровані підручники «Я досліджую світ» Нової української школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
29. Інтегровані підручники «Всесвіт» у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
30. Роль електронних підручників для початкової школи у впровадженні соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
31. Роль зошитів з друкованою основою у здійсненні методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.
32. Колективна та індивідуальна форми навчання крізь призму здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.
33. Парна, групова та кооперативно-групова форми навчання крізь призму здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.
34. Роль формування критичного мислення в учнів початкових класів з окресленої проблеми.
35. Впровадження проектної діяльності у процесі навчання соціальної освітньої галузі у початковій школі.
36. Методика здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи під час проведення інтегрованих уроків з навчального предмету «Я досліджую світ».
37. Перевага ігрових методів під час здоров'язбережувальної діяльності учнів початкової школи.
38. Перевага ігрових методів під час соціальної діяльності учнів початкової школи.
39. Впровадження проектної діяльності у процесі навчання здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.
40. Аудіальні засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.
41. Візуальні засоби навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.
42. Використання ІКТ-технологій під час ознайомлення учнів із змістовими лініями окресленої галузі «Безпека», «Здоров'я», «Добробут».
43. Створення портфоліо у процесі навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі.
44. Інновації у сучасній початковій школі.

45. Особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах Львівщини, які працюють за інноваційними методиками: «Джерельце», «Школа Радості», «Школа Святої Софії, «Школа Тривіта» Марії Чумарної» (м. Львів), «Школа Радості» (м. Стрий).
46. Особливості методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у сучасних початкових школах Закарпаття, які працюють за інноваційними методиками: «Веселкова школа» (Закарпатська область).
47. Специфіка методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у школах Дрогобиччини, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України».

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати відеоматеріали з теми «Шляхи формування соціальної компетентності в учнів початкової школи».
2. Підготувати відеоматеріали з теми «Шляхи формування здоров'язбережувальної компетентності».
3. Підготувати відеоматеріали з теми «Шляхи формування критичного мислення в учнів початкової школи».
4. Підготувати відеоматеріали з теми «Матеріально-технічна база сучасної початкової школи у контексті методики навчання соціальної та здоров'язбережувальної ОГ».
5. Підготувати відеоматеріали з теми «Шляхи підвищення професійної майстерності вчителя початкової школи».
6. Підготувати відеоматеріали з теми «Інтегрований урок чи навчальне заняття у сучасній початковій школі (соціальна ОГ)».
7. Підготувати відеоматеріали з теми «Інтегрований урок чи навчальне заняття у сучасній початковій школі (здоров'язбережувальна ОГ)».
8. Підготувати відеоматеріали з теми «Методика навчання соціальної ОГ за альтернативними програмами для початкової школи».
9. Підготувати відеоматеріали з теми «Методика навчання здоров'язбережувальної ОГ за альтернативними програмами для початкової школи».
10. Підготувати доповідь на тему «Порівняльний аналіз чинних навчальних програм: Нова українська школа (за О. Савченко та Р. Шиян) у світлі соціальної ОГ».
11. Підготувати доповідь на тему «Порівняльний аналіз чинних навчальних програм: Нова українська школа (за О. Савченко та Р. Шиян) у світлі здоров'язбережувальної ОГ».
12. Підготувати відеоматеріали з теми «Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки толерантності та партнерства у сучасній початковій школі».
13. Підготувати доповідь на тему «Специфіка методики здоров'язбережувальної ОГ у сучасній початковій школі за науково-педагогічним проектом «Інтелект України».
14. Підготувати доповідь на тему «Специфіка методики соціальної ОГ у сучасній початковій школі за науково-педагогічним проектом «Інтелект України».
15. Підготувати доповідь та відеоматеріали на тему «Передовий педагогічний досвід вчителя-майстра у Новій українській школі».
16. Підготувати портфоліо для вчителя у площині соціальної ОГ у ПШ.

17. Підготувати портфоліо для вчителя у площині здоров'язбережувальної ОГ у ПШ.
18. Розкрити методичні засади вивчення змістової лінії «Безпека» під час фрагментів інтегрованих уроків у 1-2 класах та уроків «Основи здоров'я» у 3-4 класах.
19. Розкрити методичні засади вивчення змістової лінії «Здоров'я» під час фрагментів інтегрованих уроків у 1-2 класах та уроків «Основи здоров'я» у 3-4 класах.
20. Розкрити методичні засади вивчення змістової лінії «Добробут» під час фрагментів інтегрованих уроків у 1-2 класах та уроків «Основи здоров'я» у 3-4 класах.
21. Проаналізувати відвідані уроків з окресленої теми під час проходження пропедевтичної практики.
22. Змодельовати уроки з тем: «Безпека в довкіллі», «Безпека вдома», «Джерела допомоги в небезпечних ситуаціях».
23. Змодельовати уроки з тем: «Особиста гігієна. Режим дня», «Ранкові зустрічі. Активний і пасивний відпочинок», «Психічний та емоційний складник здоров'я», «Харчування і здоров'я».
24. Змодельовати уроки з тем: «Культура споживання», «Підприємливість», «Уміння вчитися», «Доброчинність».
25. Розробіть лепбуки або методичне портфоліо для проведення уроків чи фрагментів занять із соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі на одну із тем:

1.Імовірні небезпечні ситуації в школі.

2.Безпека в довкіллі.

3. Безпека на дорозі.

4.Безпека вдома.

5. Можливі загрози з боку людей. Правила поведінки.

6. Особиста гігієна. Режим дня.

7. Ранкові зустрічі. Активний і пасивний відпочинок.

8. Психічний та емоційний складник здоров'я.

9.Харчування і здоров'я.

10.Охайність і особиста гігієна. Режим дня.

11. Здорова поведінка та корисні звички, їх вплив на збереження здоров'я.

12. Культура споживання.

12. Підприємливість.

13. Уміння вчитися

15. Доброчинність.

